

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
June / Haziran 2021, 25 (1): 195-216

Osmanlı Türkçesinde Kâf Harfi: Tasnif ve Seslendirme Meselesi

Kaaf Letter in Ottoman Turkish: Classification and Articulation Issues

Reyhan Keleş

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı

Associate Professor, Atatürk University, Faculty of Theology

Department of Turkish Islamic Literature.

Erzurum / Turkey

reyhankeles@atauni.edu.tr orcid.org/0000-0003-3040-3081

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 19 January / Ocak 2021

Accepted / Kabul Tarihi: 6 June / Haziran 2021

Published / Yayın Tarihi: 15 June / Haziran 2021

Pub Date Season / Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume / Cilt: 21 Issue / Sayı: 1 Pages / Sayfa: 195-216

Cite as / Atıf: Keleş, Reyhan. "Osmanlı Türkçesinde Kâf Harfi: Tasnif ve Seslendirme Meselesi [Kaaf Letter in Ottoman Turkish: Classification and Articulation Issues]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 25/1 (June 2021): 195-216.

<https://doi.org/10.18505/cuid.865033>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/pub/cuid>

Abstract: Ottoman Turkish or Ottoman –as a mumpsimus – is basically Turkish language, over time it has been substantially influenced by Arabic and Persian. Its alphabet is based on Arabic letters. It has borrowed letters from Persian as well. Its vocabulary is essentially Turkish; however, it has borrowed words from Arabic and Persian at a substantial level. Arabic language attracted attention in mosques because it was the language of the religion, and in madrasahs because it was the language of science. As for Persian, it spread in Turkish states as the literary language and this lifted its effectiveness especially in Seljukian palaces. Arabic writing, which is the common writing form for both languages, became the writing form for virtually the entire Islamic world, and thus, Turks employed Arabic writing form to be able to write in their own languages. According to resources, the first written Turkish language grammar book is *Muyassiratu'l-ulum* by Bergamalı Kadri. Apart from this book, the earliest sources on Ottoman Turkish grammar and principles were started to be written after 1840. While writing activities about Ottoman Turkish grammar increased in late 19th and early 20th centuries, they have gained further acceleration nowadays. In fact, the statement about *a generation who cannot read the grave stones of their ancestors* has been influential. After providing education on Ottoman Turkish as a compulsory or elective course as part of high school syllabus by the Ministry of National Education, and due to the natural increase in the numbers of students in Theology and Literature Faculties of universities which are, nowadays, almost in every city, writing activities about Ottoman Turkish have become desirable and a sector has been formed in this field. Many researchers who teach this course started to write an Ottoman Turkish grammar book to use in their own lessons, and this caused the number of Ottoman Turkish publications to increase in the market. According to our findings, grammar books of Turkey Turkish were also written in foreign languages, in late 19th and early 20th centuries. Through writing Turkey Turkish grammar work-in German, French, English, Italian, Latin, Hungarian, Russian and Greek, foreign authors aimed to teach Turkish to their own nations. Although all of these works were produced in order to contribute teaching of Ottoman Turkish, efforts to generate solutions for certain problematic issues became a lot more complicated. To illustrate, when case about kaaf (ك) letter, which is the subject of this study, is examined either in grammar books written after 1840s, or in the books written by contemporary researchers, two aspects are noteworthy. One of these is the change in the number of letters forming the alphabet, the other one is the classification and nomenclature regarding kaaf (ك) letter, which effects this number. That Ottoman Turkish consists of three languages and uses Arabic alphabet and vocabulary from three different languages resulted in problems like difference in the number of letters in the alphabet and problems in the articulation of certain letters. It has been determined that one of the reasons why the number of letters in the alphabet is different is directly letter kaaf and that there are problems in both articulation and classification of the letter kaaf used in Arabic, Persian and Turkish words. When the books written on Ottoman Turkish grammar starting from the 19th century until today are analysed, no studies have ever been done either about the changes in the numbers forming the alphabet, or about the classification and articulation problems of letter kaaf (ك) and about the solution offered to these. In this article, by attracting attention to both the number of letters in the alphabet, and to the classification and articulation problems of letter kaaf (ك), findings regarding the solutions of these problems are presented. The study consists of three main chapters. In the first chapter, the function of various letters is presented and especially the effect of kaaf on the number of letters in Ottoman Turkish alphabet is elaborated and after the analyses, the number of letters is determined. In the second chapter, triplet, quartet and quintet classifications of letter kaaf are examined and its nomenclature and articulations are analysed. In the last chapter, problems about classification and articulation of kaaf are evaluated and a new classification is suggested. Yet, it is obvious that either this classification or the previous ones do not contribute to the question of which sound to use while pronouncing kaaf. Therefore, at the end of the study, some determinations have been made for solving the problem of kaaf's articulation.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Ottoman Turkish, Ottoman Turkish Alphabet, Kaaf (ك), Kaaf Arabic (ك), Kaaf Persian (گ), Kaaf Turkish (ك).

Osmanlı Türkçesinde Kâf Harfi: Tasnif ve Seslendirme Meselesi

Öz: Osmanlı Türkçesi veya galat-ı meşhur ile Osmanlıca temelde Türkçedir; zaman içerisinde Arapça ve Farsçadan ciddi düzeyde etkilenmiştir. Alfabeti Arap harflerine dayanır. Farsçadan da harfler almıştır. Söz varlığı temelde Türkçe olup Arapça ve Farsçadan önemli düzeyde kelime almıştır. Arapça, din dili olması hasebiyle camilerde ve bilim dili olarak da medreselerde ilgi görmüştür. Farsça ise yazın dili olarak Türk illerinde yayılmış ve özellikle Selçuklu saraylarında etkisini artırmıştır. Her iki dilin ortak yazısı olan Arap yazısı da hemen bütün İslâm dünyasının yazısı durumuna gelmiş, nitekim Türkler de kendi dillerinde yazabilmek için Arap yazısını benimsemişlerdir. Kaynaklara göre Anadolu'da yazılan ilk Türk dili grameri Bergamalı Kadri'nin yazdığı *Müeyyiretü'l-'ulûm* adlı eserdir. Bu çalışmanın dışında Osmanlı Türkçesi gramerinden ve kaidelerinden bahseden ilk kaynaklar 1840'lı yıllardan sonra yazılmaya başlanmıştır. Osmanlı Türkçesi grameri yazıcılığı 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında artarken günümüzde daha da ivme kazanmıştır. Nitekim bunda *ecdadının mezar taşını okuyamayan gençlik* söylemi etkili olmuştur. Osmanlı Türkçesi eğitiminin Millî Eğitim Bakanlıklarınca lise müfredatlarına zorunlu veya seçmeli dersler olarak okutulmasından sonra ve hemen her ilde kurulan üniversitelere bağlı İlahiyat ve Edebiyat Fakülteleri ve hâliyle öğrenci sayılarındaki artış Osmanlı Türkçesi grameri yazıcılığını cazibeli hâle getirmiş ve bu alanda bir sektör oluşmuştur. Bu dersi okutan pek çok araştırmacı kendi okutacağı bir Osmanlı Türkçesi grameri yazmaya başlamış, bu da piyasada Osmanlı Türkçesi yayınlarını artırmıştır. Tespitlerimize göre 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında yabancı dillerde Türkiye Türkçesi gramerleri de yazılmıştır. Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Latince, Macarca, Rusça ve Yunanca yazılmış Türkiye Türkçesi gramer çalışmaları ile yabancı müellifler kendi milletlerine Türkçe öğretmeyi amaçlamışlardır. Bütün bu çalışmalar Osmanlı Türkçesinin öğretilmesine yönelik katkı sunmak üzere yazılmalarına rağmen, sorunlu bazı konularda çözüm üretmeye yönelik çabalar daha karmaşık hâle gelmiştir. Örneğin bu araştırmacının da konusunu teşkil eden kâf harfi ile ilgili durum gerek 1840'lı yıllardan sonra yazılan gramer kitaplarında, gerekse günümüz araştırmacılarının yazdığı eserlerde incelendiğinde iki husus dikkati çekmektedir. Bunlardan biri alfabeyi oluşturan harf sayılarındaki değişiklik, diğeri ise bu sayıyı etkileyen kâf harfi ile ilgili tasnif ve adlandırmalardır. Osmanlı Türkçesinin üç dilden oluşması, Arap alfabesini kullanması, üç dilin söz varlığına sahip olması gibi durumlar, alfabesindeki harf sayısının farklılaşmasına ve bazı harflerin telaffuzunda sorunlar yaşanmasına sebep olmuştur. Harf sayısının farklı oluş sebeplerinden birinin doğrudan kâf harfi olduğu; Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerde kullanılan kâf harfinin seslendirmesinde ve tasnifinde sıkıntılar olduğu saptanmıştır. Osmanlı Türkçesi grameri ile ilgili 19. yüzyıldan bugüne kadar yazılan eserler incelendiğinde gerek alfabeyi oluşturan sayılardaki değişikliklerle ilgili gerekse kâf harfinin tasnif ve seslendirme problemleri ve bunlara çözüm önerileri hususunda bir çalışma yapılmamıştır. Bu makalede hem alfabedeki harf sayılarına, hem de kâf harfinin tasnif ve seslendirme problemlerine dikkat çekilerek bu problemlerin çözümüne dair bazı tespitler sunulmuştur. Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; alfabenin harf sayısının farklılaşmasında çeşitli harflerin fonksiyonu ortaya konduğu gibi özellikle kâf'ın Osmanlı Türkçesi alfabesinde harf sayısına etkisi üzerinde durulmuş ve yapılan tahlillerle alfabe harf sayısı tespit edilmiştir. İkinci bölümde; kâf harfinin üçlü, dörtlü, beşli tasnifleri incelenmiş, kâf harfinin adlandırma ve seslendirmeleri tahlil edilmiştir. Son bölümde ise; kâf'ın tasnifi ve seslendirilmesiyle ilgili problemler değerlendirilmiş, yeni bir tasnif denemesinde bulunulmuştur. Yalnız gerek bu tasnifin gerekse daha önce yapılan tasniflerin kâf'ın hangi sesle okunacağına yönelik bir katkı sunmadığı açıktır. Bu nedenle çalışmanın sonunda kâf'ın seslendirme probleminin aşılmasına yönelik bazı tespitler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslâm Edebiyatı, Osmanlı Türkçesi, Osmanlı Türkçesi Alfabeti, Kâf (ك) harfi, Kâf-ı Arabî (ك), Kâf-ı Fârsî (گ), Kâf-ı Türkî (ك).

Giriş

Türkçe, Ural-Altay dil grubunun Altay dil ailesinde yer alan ve varlığı milattan önceki devrelere uzanan bir dildir. Osmanlı Türkçesi veya Osmanlıca şeklinde ifade edilen yazı dil ise Türk dilinin tarihî süreçleri içerisinde Yeni yazı dilleri dönemine (15. ve daha sonraki yüzyıllar) denk gelmektedir ki bu dönem Doğu Türkçesi (Güney-Doğu Türkçesi ve Kuzey-Doğu Türkçesi) ve Batı Türkçesi (Güney-Batı Türkçesi ve Kuzey-Batı Türkçesi) olmak üzere iki kola ayrılmaktadır.¹ Bu dönemler içerisinde Osmanlı Türkçesi, Güney-Batı Türkçesi içerisinde yer almaktadır.

Türklerin siyasî bir güç olarak ortaya çıkışları 7. yy'ın ortalarında I. Türk Kağanlığı ile olmasına rağmen bu döneme ait Türk dili ile yazılmış herhangi bir belge bulunmamıştır. 552 yılında kurulan I. Göktürk Kağanlığı döneminde resmî yazışma dilinin Türkçe olduğu da şüphelidir. Bu şüpheyi doğuran, Moğol Halk Cumhuriyeti'nin Arhangay bölgesinde bulunan Göktürklerden kalma 581'de dikilen ve Sogd alfabesi ile yazılan Bugut yazıtıdır. Ancak bu, Türklerin resmî yazışma dilinin Sogdça olduğu anlamı taşımamaktadır.² Henüz Türklerin kullandığı en eski yazı hakkında yeterince bilgi yoktur. Varlığı bilinen en eski yazı II. Göktürk döneminden kalmadır. Bunların en eskisi Gobi yöresindeki Çoyren yazıtıdır. Bundan yaklaşık elli yıl kadar sonra da Orhon anıtları dikilmiştir. Bu yazıtlarda görülen Göktürk yazısı bugün için Türklerin kullandığı en eski yazı sayılır.³ 7. yüzyıldan bugüne Türkler geniş coğrafyalara yayılmış, buralarda Göktürk, Mani, Soğd, Uygur, Brahmi, Tibet, Ermeni, Süryani, Arap, Latin ve Kiril gibi çeşitli alfabeler kullanmışlardır. Bu kadar farklı alfabenin kullanılmasının nedeni olarak din ve siyaset faktörleri gösterilmiştir. Tarihî verilere göre kullanılan ilk alfabe Göktürk alfabesidir. Daha sonra Uygur alfabesi kullanılmıştır. Arap alfabesinden sonra Türklerin en çok kullandıkları bu alfabe ile yazılan örnekler İslâm'ın kabulünden sonra Fatih dönemine kadar uzanmaktadır. Uygur alfabesinden sonra din değişikliği nedeniyle Arap alfabesine geçilmiş ve uzun süre bu alfabe kullanılmıştır. Ancak zamanla Arap alfabesinin Türkçenin fonetiğine uygun olmadığı görüşleri artınca Latin alfabesine geçilmiştir.⁴

Arapça, din dili olması hasebiyle camilerde, bilim dili olarak medreselerde ilgi görmüş, Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde öğretim Arapça yapılmıştır. Farsça ise yazın dili olarak Türk illerinde yayılırken özellikle Selçuklu saraylarında etkisini artırmıştır. Her iki dilin ortak yazısı olan Arap yazısı da hemen bütün İslâm dünyasının yazısı durumuna gelmiştir. Bu tarihsel koşullar altında Türkler, kendi dillerinde yazabilmek için Arap yazısını benimsemişlerdir. Öyle ki bu alfabe 10. asırdan başlayarak yaklaşık bin yıl kadar sürecek olan bir egemenlik kurmuştur.⁵ Ancak zamanla alfabe değişikliğinin gerekli olduğuna dair akademik ve entelektüel çevreler tarafından yapılan değerlendirmeler bu değişikliği zorunlu hâle getirmiştir. Türkçedeki sekiz ünlü harfe karşılık Arap alfabesinde üç sesin (ا, و, ی) var olması; Türkçe kelimelerde yer almayan, ancak Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde geçen harflerin (ع, ظ, خ, ح, ث) bulunması; k, g ve nazal n için tek bir harfin (ك) kullanılması; Türkçede tek sesle karşılanan birçok harfin bu alfabede yer alması (س / ص, ث, س vs.) gibi gerekçelerle alfabe değişikliğine gidilmiştir.⁶ Kaynaklarda Osmanlı Türkçesi için Lisân-ı Osmânî, El-sine-i Selâse gibi farklı adlandırmalar yapılmıştır. Batılılaşma ve matbaanın kullanımı ile birlikte standart yazı diline

¹ Geniş bilgi için bk. Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014), 66-8. Bu sınıflandırmayı Radlof, Batı lehçeleri, Güney lehçeleri, Orta-Asya lehçeleri ve Doğu lehçeleri olarak sınıflandırırken, Reşit Rahmeti Arat, Cenûb-ı Garbî grubu, Şimâl-i Garbî grubu, Cenûb-ı Şarkî grubu, Orta grup ve Şimâl-i Garbî grubu diye sınıflandırmaktadır. bk. Mehmet Kaya Bilgegil, *Türkçe Dil Bilgisi* (Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2009), 13-4.

² Aysu Ata, *Orhun Türkçesi* (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yay., 2018), 40.

³ Bilâl Niyazi Şimşir, *Türk Yazı Devrimi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992), 1.

⁴ Ümit Özgür Demirci, "Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze)", *Türk Yurdu Dergisi* 287 (2011), 225.

⁵ Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, 4-5.

⁶ Mustafa Altun, "Alfabe Değişiminin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme", *Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan*, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü (Aralık 2004), 61.

ihtiyaç duyulunca dilin Türkçe şeklinde isimlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmuş ve Cumhuriyetle birlikte Osmanlıca artık eskiyi temsil eden bir görünüm kazanmıştır.⁷

Anadolu'da yazılan ilk Türk dili gramerinin Bergamalı Kadri'nin yazıp 1530'da Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri İbrahim Paşa'ya sunduğu *Müyessiretü'l-'ulûm* adlı eseri olduğu kabul edilir.⁸ Bu tarihten Tanzimat'a kadar gramer alanında bir boşluk vardır. Bergamalı Kadri'nin çalışması dışında Osmanlı Türkçesi gramerinden ve kaidelerinden bahseden ilk kaynakların 1840'lı yıllardan sonra yazılmaya başladığını söylemek mümkündür.⁹ Osmanlı Türkçesi grameri yazıcılığı 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında artarken günümüzde daha da ivme kazanmıştır.¹⁰ Hiç kuşkusuz bunda *ecdadının mezar taşını okuyamayan gençlik* söylemi etkili olmuştur. Özellikle son yıllarda Osmanlı Türkçesi eğitiminin Millî Eğitim Bakanlıklarınca lise müfredatlarına zorunlu veya seçmeli dersler olarak konulmasından sonra ve hemen her ilde kurulan üniversitelere bağlı İlahiyat ve Edebiyat Fakülteleri ve hâliyle öğrenci sayılarındaki artış Osmanlı Türkçesi grameri yazıcılığını cazibeli hâle getirmiş ve bu alanda bir sektör oluşmuştur. Bu dersi okutan pek çok araştırmacı kendi okutacağı bir Osmanlı Türkçesi grameri yazmaya başlamış, bu da piyasada Osmanlı Türkçesi yayınlarını artırmıştır. Tespitlerimize göre 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Türkçesi grameri yazan müellif ve eserlerinden başka yabancı dillerde Türkiye Türkçesi gramerleri de yazılmıştır. Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Latince, Macarca, Rusça ve Yunanca yazılmış Türkiye Türkçesi gramer çalışmaları¹¹ ile yabancı müellifler kendi milletlerine Türkçe öğretmeyi amaçlamışlardır.¹²

Bütün bu çalışmalar Osmanlıcanın öğretilmesine yönelik katkı sunmak üzere yazılmalarına rağmen, sorunlu bazı konularda çözüm üretmeye yönelik çabalar daha karmaşık hâle gelmiştir. Örneğin bu araştırmanın da konusunu teşkil eden kâf harfi ile ilgili durum gerek 1840'lı yıllardan sonra yazılan gramer kitaplarında, gerekse günümüz araştırmacılarının yazdığı eserlerde incelendiğinde iki husus dikkati çekmektedir. Bunlardan biri alfabe oluşturulan harf sayılarındaki değişiklik, diğeri ise bu sayıyı etkileyen kâf harfi ile ilgili tasnif ve adlandır-

⁷ Mehmet Şamil Baş, *Osmanlı Türkçesi Okuma-Yazma Kılavuzu* (İstanbul: Okurakademi Yayınları, 2017), 19-20.

⁸ Zeynep Korkmaz, "Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* 535 (Temmuz 1996), 4.

⁹ Manastırlı Mehmed Rifat (1851-1907) 1311/1893-94 yılında yazdığı *Hâce-i Lisân-ı Osmânî* adlı eserinin mukaddimesinde Osmanlı lisanının kaynakları ile ilgili şu görüşleri paylaşmaktadır: "Bundan yirmi beş sene mukaddemine gelinceye kadar Türkî ve Osmânî kavâidine dair bir eser-i mahsus görülemedi idi. İhtimal ki Türkler beyninde kadîmen böyle bir eser yazılmış olsun, fakat bizim nazar-ı ittılâmımızdan geçen tarih ve edebiyat kitaplarında buna dair bir şey göremedik. Yalnız Endülüs tarihinde (Ebû Hayyân Endülüsî) nam âlimin terceme-i hâli sırasında şöyle manzurumuz oldu ki yedinci asr-ı hicrîde ber-hayât olup birçok te'lîfât-ı mühimme meydana koymuş olan fâzıl-ı müşârunileyh hazretleri Arab'a civar olan Türk, Fars, Habeş ve sair lisânların gavâmızına dair yazdığı kütüb-i müteaddide sırasında lisân-ı Türkî'ye dair *el-İdrâk fî lisâni'l-Etrâk* ve *Zehrü'l-mülk fî na'hi't-Türk* ve *Kitâbü'l-ef'âl fî lisâni'l-Etrâk* isimleriyle üç mühim eser meydana koymuştur. Bunlardan yalnız *el-İdrâk fî lisâni'l-Etrâk* nam eserin Dersaadet'de Bâyezid Kütüphanesi'nde mevcut olduğu rivayet olunur. Bundan sonra edebiyât-ı Türkiyye'ye dair pek çok kütüp tasnif ve neşr edilmiştir." bk. Mehmed Rifat, *Hâce-i Lisân-ı Osmânî Mu'kaddime-i Mühimme* (İstanbul: Kasbar Matbaası, 1311), 6-7.

¹⁰ Geniş bilgi için bk. Çimen Özçam, "Türkiye Türkçesi ile İlgili Gramer Çalışmaları -Bibliyografya Denemesi-", *Türk Dünyası Araştırmaları* 110 (Ekim 1997), 121-63.

¹¹ İlgili çalışmalar için bk. Özçam, "Türkiye Türkçesi ile İlgili Gramer Çalışmaları", 121-63.

¹² Bunlardan biri çalışmaya da dâhil edilen Türk dili üzerindeki çalışmaları ile tanınan Fransız Türkolog'u Jean Deny'dir (1879-1963). Jean Deny 1921'de *Grammaire de la langue turque* adlı eseri kaleme almıştır. Eser 1941-1953 yılları arasında Ali Ulvi Elöve tarafından bazı düzeltmelerle birlikte notlar ilâvesiyle Türkçeye çevrilmiştir. Araştırmaya dâhil ettiğimiz bir diğer çalışma İngilizlere Türkçe öğretmek için Hovhannes Hagopian tarafından kaleme alınan *Ottoman - Turkish Conversation - Grammar* adlı eserdir. Eser 1907'de Heidelberg'te yayınlanmıştır. Yine William Barker (öl. 1856) tarafından kaleme alınan *A Reading Book of the Turkish Language with a Grammar and Vocabulary* adlı eser Londra'da 1854'te yayınlanmıştır.

200 | Reyhan Keleş. Osmanlı Türkçesinde Kâf Harfi Tasnif ve Seslendirme Meselesi

malarıdır. Osmanlıca; Arapça, Farsça ve Türkçe unsurlardan oluştuğu için alfabedeki harf sayısı hakkında kaynaklar bir konsensüse varamamıştır. Aslı harflerden sayılan 28 harfin yanı sıra lâm-elif (ﻻ), yuvarlak te (ٲ), hemze (ء), medli elif (ﻻ), hâ-i resmiyye (ء) gibi harfler sayıyı değiştirirken özellikle kâf (ك) harfinin k, g, n, ğ, y, v gibi farklı sesler okutması da harf sayısının değişmesinde etkili olmuştur. Çalışmanın başında öncelikle alfabeyi oluşturan harf sayılarında kaynakların farklı rakamlar vermesinin sebepleri üzerinde durulacak ve daha sonra yine kaynakların birlik sağlayamadığı kâf harfinin tasnif ve seslendirme problemi ele alınacaktır. Kâf harfi ile ilgili yapılan üçlü, dördü ve beşli tasnifler bu harfle ilgili farklı adlandırmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca bu harfin işaret konulmadan altı farklı sesi okutması seslendirme problemini de beraberinde getirmiştir.

Osmanlı Türkçesi grameri ile ilgili 19. yüzyıldan bugüne kadar yazılan eserler incelendiğinde gerek alfabeyi oluşturan sayılardaki değişikliklerle ilgili gerekse kâf harfinin tasnif ve seslendirme problemleri ve bunlara çözüm önerileri hususunda bir çalışma yapılmamıştır. Bu makalede hem alfabedeki harf sayılarına, hem de kâf harfinin tasnif ve seslendirme problemlerine dikkat çekilerek bu problemlerin çözümüne dair bazı tespitler sunulmuştur.

1. Osmanlı Türkçesi Alfabesinde Harf Sayısı Karmaşası ve Kâf Harfinin Fonksiyonu

Osmanlı Türkçesi üç unsuru bünyesinde barındıran bir yazı dilidir; ancak Arapça, Farsça veya diğer diller gibi yabancı bir dil değildir. Türkçedir. Yalnız alfabesi Arap alfabesine dayanır. Arap alfabesinde (lâm-elif ﻻ hariç) toplam 28 harf vardır. Bu harflerin tamamı Osmanlı Türkçesi alfabesinde de yer alır. Buraya kadar Osmanlı Türkçesi gramerinden bahseden tüm kaynaklar hemfikirdir. Ancak Osmanlı Türkçesi alfabesine Farsçadan ilave edilen harfler, aslı harflerin dışında yer alan (ﻻ, ٲ, ء, ٲ) gibi harfler, okutucu harflerden sayılan hâ-i resmiyye (ء) ve kâf (ك) harfinin özel okunuşları ile alfabe sayısı çeşitlilik arz etmeye başlamıştır. Kaynaklarda harf sayıları ile ilgili şu malumatlar yer almaktadır:

Osmanlı Türkçesi üzerine yazılan gramer kitaplarında alfabenin 31 harften oluştuğunu beyan eden çalışmalar yer almaktadır. Bu görüşte olan araştırmacılar¹³ çalışmalarında Arap alfabesinden gelen 28 harfe Farsçadan gelen p (پ), ç (چ) ve j (ج) harflerini de katarak Osmanlı Türkçesi alfabesini 31 harf ile ifade etmişlerdir.¹⁴

Osmanlı Türkçesi alfabesinin 32 harften oluştuğunu söyleyen araştırmacıların bir kısmı¹⁵ eserlerinde alfabeyi sıralarken 28 harfe p (پ), ç (چ), j (ج) ve g (گ) harflerini; bir kısmı

- ¹³ bk. Mehmed Rifat, *Hâce-i Lisân-ı ʿOsmânî Muḫaddime-i Mühimme*, 7; Mehmed Rifat, *Külliyyât-ı Kavâ'id-i ʿOsmâniyye* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1303), 15; Ömer Sıdkî, *Kavâ'id-i Lisân-ı ʿOsmânî, Birinci Kitap: Sarf* (İstanbul: 1315), 6; Mithat Sadullah, *Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri* (İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1339), 6 [Mithat Sadullah *Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri* kitabında 31 harften bahsederken *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv* adlı eserinde alfabe sayısını 33 olarak kaydetmiştir. bk. Mithat Sadullah, *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv* (İstanbul: Orhâniyye Matbaası, 1341), 4]; Halit Ziya, *Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî* (İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1302), 2; Muharrem Ergin, *Osmanlıca Dersleri* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2002), 8; Mustafa Özkan - Hatice Tören, *Osmanlı Türkçesi I* (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2013), 10.
- ¹⁴ Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa müşterek kaleme aldıkları *Kavâ'id-i ʿOsmâni* adlı eserde ve Salih İhsan *Osmanlı Lisânı* adlı eserinde bk. Ahmet Cevdet Paşa - Fuat Paşa, *Kavâ'id-i ʿOsmâni* (İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1307), 2; Salih İhsan, *Osmanlı Lisânı* (İstanbul: Artin Asodoryan Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, 1312), 1. Osmanlıcanın 32 harften oluştuğunu söylemişler, ancak alfabeyi sıralarken 31 harfe yer vermişlerdir. Yine F. Kadri Timurtaş eserinde "Osmanlıcada 31 harf bulunur" dedikten sonra Farsçadan ve Türkçeden gelen bazı harflerle bu sayının 36'ya yükseldiğini de söylemiştir. bk. Faruk K. Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları I Osmanlı Türkçesine Giriş, Eski Yazı, Gramer, Aruz, Metinler* (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2008), 2.
- ¹⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Tertîb-i Cedîd-i Kavâ'id-i ʿOsmâniyye* (İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası, 1304), 5; Ahmet Cevdet Paşa, *Medhal-i Kavâ'id* (İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1286), 2; Mihrî, *Muḫavvel Şarf-ı ʿOsmânî* (İstanbul: Matbaa-i Nişân Berberyan, 1304), 1; Hovhannes Hagopian, *Ottoman - Turkish Conversation - Grammar* (Heidelberg: Julius Groos [Pub.], 1907), 1-2.

da¹⁶ 28 harfe ilaveten p (پ), ç (چ), j (ج) ve lâm-elif'i (ل) ilave ederek 32'ye ulaştırmışlardır. Bu durumda alfabe harf sayısı (32) eşit olmasına rağmen birer harf (ك،ل) farklılık arz etmiştir.

Alfabenin 33 harften oluştuğunu beyan eden kaynaklar¹⁷ Arapçadan gelen 28 harfe p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ) ve ñ (ڭ) seslerini ekleyerek 33 harfi sıralamışlardır. Bu eserlerde 33 harfe atfedilen seslerin hepsi aynıdır.

Osmanlı Türkçesi alfabesi ile ilgili 34 harften bahseden kaynaklar incelendiğinde alfabe harflerinde çeşitlilik olduğu görülmüştür. Nitekim bu araştırmacılar bazıları¹⁸ 28 harfe p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ) ve y (ك) seslerini ilave ederken, bir kısmı¹⁹ y (ك) yerine lâm-elif (ل) sesini ilave etmiştir. Yine bazı kaynaklarda²⁰ 28 harfe p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), y-n (ڭ) ve hâ-i resmiyye (ه) sesleri eklenirken bazı kaynaklarda²¹ da hemze (ء), p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ) sesleri eklenmiştir. Görüldüğü üzere bu çalışmalarda her ne kadar alfabe sayısı 34 görünse de 34 harfin tamamı aynı seslerden oluşmamaktadır.

Osmanlı Türkçesi alfabesinin 35 harften oluştuğunu söyleyen araştırmacılara gelince bunlar da kendi arasında iki farklı alfabaden bahsetmişlerdir. Buna göre bazı kaynaklar²² 28 harfe p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), v (ك) ve y (ك) harflerini eklerken; diğer kaynaklar²³ p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), y (ك) ve lâm-elif (ل) seslerini eklemiştir. Buradaki temel fark görüldüğü üzere y sesi veren kâf ile lâm-elif harfleridir.

Benzer durum Osmanlı Türkçesi alfabesinin 36 harften oluştuğunu söyleyen kaynaklarda da vardır. Buna göre bazı kaynaklar²⁴ 28 harfe hemze (ء), p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), y (ك) ve hâ-i resmiyye (ه) seslerini eklerken; bazı kaynaklar da hemze (ء), p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), hâ-i resmiyye (ه) ve lâm-elif (ل) seslerini eklemiştir.²⁵

Son olarak bir çalışmada da Osmanlı Türkçesi alfabesinin en geniş hâliyle 37 harften oluştuğu görüşü paylaşılmıştır. Bu çalışmada²⁶ 28 harfe ilaveten hemze (ء), medli elif (ل), p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), lâm-elif (ل) ve yuvarlak te (ه) sesleri eklenmiş ve alfabe ile ilgili çalışmalarda çok rastlanmayan medli elif (ل) ve yuvarlak te (ه) eklenmek suretiyle alfabe sayısı 37 harfe çıkarılmıştır. Yukarıda yer alan ifadeleri bir tablo ile şöyle özetlemek mümkündür:

- ¹⁶ Şeyh Vasfî, *Mufaşşal Yeni Şarf-ı Osmânî* (İstanbul: Karabet Matbaası, 1317), 2; Komisyon, *Mufaşşal Yeni Şarf-ı Osmânî* (İstanbul: Karabet Matbaası, 1318), 2; Mahmut Ak - Fahameddin Başar, *Osmanlı Türkçesi Gramer Tarihi Metinler Belgeler* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2010), 2.
- ¹⁷ Mithat Sadullah, *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv*, 4; Tahir Kenan, *Ķavâ id-i Lisân-ı Türkî* (İstanbul: Vilâyet Matbaası, 1309), 9; Fazlı Necib, *Nev Uşûl Şarf-ı Osmânî İkinci Kısım* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1310), 6; Selim Sabit, *Şarf-ı Osmânî* (İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1298), 2; William Barker, *A Reading Book of the Turkish Language with a Grammar and Vocabulary* (London: James Madden [Pub.], 1854), 1-2; Ali Öztürk, *Osmanlı Türkçesi* (Ankara: Bilay Yayınları, 2019), 15; Orhan Başaran - Mehmet Gökteş, *Osmanlı Türkçesi (Grammer-Metin)* (Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, 2013), 11.
- ¹⁸ Süleyman Hüsnü Paşa, *İlm-i Şarf-ı Türkî* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1297), 2; Necib Âsım, *Yeni Tertibde Muhtasar Osmanlı Sarfî* (İstanbul: Karabet Matbaası, 1306), 2; Şemseddin Sâmî, *Nev Uşûl Şarf-ı Türkî* (İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1308), 5-6; Mehmed Sadık, *Şarf-ı Türkî* (Selanik: Osmanlı Asır Matbaası, 1317), 5.
- ¹⁹ Ali Nazîmâ, *Lisân-ı Osmânî* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1302), 3; Ali Nazîmâ, *Lisân-ı Osmânî İkinci Senesi Sarf ve Nahiv Kısmı* (İstanbul: Mertebîn-i Osmâniye Matbaası, 1328), 11; Muhammed Ali Ensârî, *Osmanlıca İmlâ Müfredâtı* (İstanbul: Hayrât Neşriyat, 2009), 9; Murat Candemir - Rifat Günalan, *Osmanlı Türkçesi (Yeni Metod)* (İstanbul: Kayihan Yayınları, 2012), 21-25.
- ²⁰ Ali Kemâl Belviranlı, *Osmanlıca Rehberi* (Konya: Nedve Yayınları, tsz.), 5, 76.
- ²¹ Numan Kulekçi, *Osmanlı Türkçesi Kolay Okuma Yazma Öğretimi* (İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2009), 22.
- ²² Râşid, *Külliyât-ı Ķavâ id-i Lisân-ı Osmâniyye* (İstanbul: 1317), 4; Mehmed Abdülkadir, *Ķavâ id-i Lisân-ı Türkî* (İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan, 1323), 4.
- ²³ Mahmud Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı* (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1942), 15; Ebubekir Subaşı, *Osmanlı Türkçesine Giriş Nesih Yazısı İle* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016), 14.
- ²⁴ Ahmet Cevat Emre, *Lisân-ı Osmânî Şarf ve Nahiv*, Kısım 3 (İstanbul: Matbaa-i Orhâniyye, 1332), 8.
- ²⁵ Yılmaz Kurt, *Osmanlıca Dersleri 1* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 12.
- ²⁶ Hayati Develi, *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I-II* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2010), 14.

Tablo 1: Mezkûr Kaynaklarda Yer Alan Osmanlı Türkçesi Alfabesindeki Harf Sayıları

Harf sayısı	Yazar	Harf
31 harf	Mehmed Rifat Mithat Sadullah Ömer Sıdkî Halit Ziya Muharrem Ergin Faruk Kadri Timurtaş Ahmet Cevdet Paşa - Fuat Paşa Salih İhsan	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج)
32 harf	Ahmet Cevdet Paşa Mihri Hovhannes Hagopian	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ)
	Şeyh Vasfî Mahmut Ak - Fahameddin Başar <i>Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî</i>	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), lâm-elif (لا)
33 harf	Mithat Sadullah Tahir Kenan Fazlı Necib Selim Sabit William Barker Orhan Başaran - Mehmet Gökteş Ali Öztürk	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ)
34 harf	Süleyman Hüsnü Paşa Necip Asım Şemseddin Sâmî Mehmed Sadık	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), y (ك)
	Ali Nazîmâ Muhammed Ali Ensârî Murat Candemir - Rifat Günalan	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), lâm-elif (لا)
	Ali Kemâl Belviranlı	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), y-n (ڭ), hâ-i resmiyye (ه)
	Numan Külekçi	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), hemze (ء)
35 harf	Râşid Mehmed Abdülkadir	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), v (ك), y (ك)
	Mahmud Yazır Ebubekir Subaşı	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), y (ك), lâm-elif (لا)
36 harf	Ahmet Cevat Emre	28 harf + hemze (ء), p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), y (ك), hâ-i resmiyye (ه)
	Yılmaz Kurt	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), hemze (ء), hâ-i resmiyye (ه), lâm-elif (لا)
37 harf	Hayati Develi	28 harf + p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), ñ (ڭ), lâm-elif (لا), hemze (ء), medli elif (ل), yuvarlak te (ه)

Yukarıdaki tasnifleri dikkatli bir şekilde incelediğimizde alfabenin harf sayısındaki farklılıkların sebebi ile ilgili şunları söyleyebiliriz: Genel olarak kâf harfinin farklı okunuşlara sahip olması Osmanlı Türkçesi alfabesindeki sayıyı etkilemiştir. Buna müstakil bir harf olup olmayacağı tartışılan lâm-elif, hemze, medli elif, yuvarlak te gibi harfler de eklenince farklı sayılar ortaya çıkmıştır. Harf, sesin simgesidir. Bir sesi karşılamak veya bir sesi benzer seslerden ayırt etmek için kullanılan bir unsurdur. Hâl böyle olunca her harfin alfabenin temel harfi olup olmaması sorgulanması gereken bir durumdur. Tabloda da görüldüğü üzere Arapçadan gelen 28 aslî harfte tüm kaynaklar hemfikirdir. Bu harfler şunlardır: ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ي

Kaynakların birleştiği Arapçadaki 28 aslî harfin tamamı Osmanlı Türkçesi alfabesinde yer alırken bu harf sayısına Arap alfabesinde bulunmayan, ancak Farsça ve Türkçe kelimelerde geçen dört harf daha eklendiğinde alfabedeki harf sayısı 32'ye çıkmaktadır. Osmanlıcaya Farsçadan geçen bu harfler پ (پ), چ (چ), ج (ج), گ (گ) harfleridir. İlk üç seste yine tüm kaynaklar hemfikirdir, yalnız kâf-ı Fârsî tabir olunan گ (گ) sesi tabloda da görüleceği üzere bazı kaynaklarda alfabe sayısına dâhil edilmemiştir. Gereğe olarak kâf harfinin yazılış şekli itibarıyla alfabe yer aldığı sunulsa da alfabedeki bu harf ince (ك) k sesini karşılamak içindir. Hâlbuki g sesi k'den farklıdır ve alfabe g (گ) harfinin de yer alması gerekmektedir.

Alfabenin 33, 34, 35, 36 ve 37 harften oluştuğunu belirten kaynakların tamamında ortak bir harften daha bahsedilmektedir. Bu harf Arapça ve Farsçada yoktur. Yalnız Türkçeye mahsus bir ses olup Türkçe kelimelerde bulunmaktadır. Kâf-ı Türkî, sağır kâf veya nazal nûnu olarak da adlandırılan bu harf genizsi ñ (ك) sesidir. Arap alfabesinde ñ sesini karşılayan nun (ن) harfi olmakla birlikte genizsi ñ bu sestem mahreç itibarıyla farklıdır. Dolayısıyla Osmanlı Türkçesi alfabesinde yer alan harf sayısına dâhil edilmek durumundadır. Böylece Türkçenin harf sayısı 33'e ulaşmaktadır.

Bu harflerden başka temelde tek sesi olan ve bir harfe karşılık gelen bazı harflerin bazen seslendirme bazen de gramatik yapılanma cihetinden farklı şekilleri bulunmaktadır. Bu harfler elif ve te harfleri ve bunların farklı sarfî kaidelerle şekli değişen formlarıdır. İlk olarak te sesi için açık te (ت) harfi vardır. Aynı sesi veren bir de yuvarlak te (ٲ) bulunmaktadır. Temel olan açık te harfidir. Yuvarlak te ise bazı morfolojik (sarfî) yapılar (cins isim, müenneslik alameti vb.) için kullanılmaktadır. Diğeri ise elif harfidir. Elif temeldir. Harekeli olarak seslendirildiğinde hemze (ء), uzatılarak telaffuz edildiğinde medli elif (ل) olarak isimlendirilir. Dolayısıyla hemze ve medli elifin Arap alfabesinde temel yazı şekli elif (ل), yuvarlak te'nin ise açık te (ت) harfidir. Ancak bazı gramatik-morfolojik kullanımlardan dolayı farklı görünüm kazanmışlardır. Arapçada da bu harfler, aslî harflerden sayılmazlar. Bu yüzden bu harflerin Osmanlıcada da farklı bir harf olarak alfabe sayısına dâhil edilmemesi isabetli bir yaklaşım olacaktır.

Alfabedeki harf sayısını etkileyen bir diğerk harf hâ-i resmîye şeklinde tabir olunan; sesli harf vazifesi gören ve a, e sesi veren (ا) harfidir. Osmanlı Türkçesinde sesli harfleri karşılayan hurûf-ı imlâ veya hurûf-ı med tabir olunan dört harf vardır. Bunlar elif (ل), vav (و), ye (ي) ve hâ-i resmîye'dir (ه). Bu dört harf okutucu harf vazifesinde iken kendinden önce gelen harfin nasıl okunacağını gösterir. Sesli harf vazifesinde bulunan elif, vav ve ye sesleri nasıl ki alfabe sayısına dâhil edilmiyorsa hâ-i resmîyenin de bu sayıya dâhil edilmemesi gerekir.

Alfabe sayısını etkileyen bir başka husus da lâm-elif'tir (لا). Lâm-elif Arapçadaki diğerk 28 aslî harfin dışındadır.²⁷ Çünkü alfabedeki her bir harf bir sese karşılık gelmektedir. Bir başka ifadeyle her bir ses bir harfle karşılanmaktadır. Hâlbuki lâm-elif lâm (ل) ve elif (ل) harflerinin birlikte yazılması ile elde edilen bir harf sayılmaktadır ki Arapçada lâm-elif (لا) edat olarak nehy, nefy, cevap gibi birçok kullanıma sahip olması cihetinden kolaylık olması için

²⁷ Ömer Kara, *Tecvid Kur'ân Okuma Kâideleri* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 2016), 31.

204 | Reyhan Keleş. Osmanlı Türkçesinde Kâf Harfi Tasnif ve Seslendirme Meselesi

alfabede yer almıştır. Hâl böyle olunca lâm-elif Arapçada müstakil bir harf olarak değerlendirilmemekten aynı şey Osmanlıca için de geçerli olmalıdır. Bu yüzden Osmanlı Türkçesi alfabe-sinde yer almaması daha uygundur.

Son olarak tabloda görüldüğü üzere kaynakların alfabe sayısı hakkında değişik rakam-lar vermesinin sebeplerinden biri de kâf harfi ile ilgili durumdur. Bu harfin kaynaklarda farklı tasniflere maruz bırakılması ve farklı seslere karşılık gelmesi hâliyle alfabedeki harf sayısını etkilemiştir. Osmanlıcada üç çeşit kâf harfi vardır. Bunlar k sesi veren kâf-ı Arabî, g sesi veren kâf-ı Fârsî ve ñ sesi veren kâf-ı Türkî'dir ve bu üç ses alfabenin toplam harf sayısına dâhildir.

Tüm bu açıklamalardan hareketle Osmanlı Türkçesi alfabe-sinde yer alan harf sayısı Arapçadan gelen (28), Farsçadan gelen (4) ve Türkçeden gelen (1) harf ile toplam 33 olmak-tadır.

2. Kâf Harfi: Tasnifi/Çeşitleri ve Seslendirmeleri

Osmanlı Türkçesi alfabe-sinin kaç harften oluştuğuna dair karmaşanın temel sebeple-rinden biri de kâf harfidir. Kâf harfinin farklı seslerde okunması alfabede harf sayısının fark-lılaşmasına sebep olmaktadır. Çünkü kâf harfi normal (ك) olarak yazılıp bir işaretle kayıtlan-madığında k, g, n, v, y, ğ seslerinden oluşan 6 farklı okunuşa sahip bir harftir. Bu farklı oku-nuşlar kâf harfi için kaç çeşit kâf vardır? sorusunu da beraberinde getirmiş ve kaynaklarda bu sorunun cevabı arandığında yine farklı yanıtlarla karşılaşmıştır. Buna göre 3; 4 ve 5 çeşit kâf tan bahseden kaynaklar tespit edilmiştir. Şimdi sırasıyla bu tasniflere yer verelim:

2.1. Kâf'ın Üçlü Tasnifi: Çeşitleri ve Seslendirmeleri

Üç çeşit kâf harfinden bahseden araştırmacılara göre bu tasnif genel olarak kâf-ı Arabî, kâf-ı Fârsî ve kâf-ı Türkî adlandırmalarıyla ifade edilmiştir. Bu üç çeşit kâf'ın hangi okunuşları kapsadığı noktasında bir birlik söz konusu değildir. Kaynaklar kâf-ı Arabî ve kâf-ı Fârsî'nin hangi sese karşılık geldiği noktasında hemfikirken kâf-ı Türkî ile ilgili durum değişmektedir. Üç çeşit kâf tan bahseden araştırmacıların görüşleri şu şekildedir:

a. Kâf-ı Arabî her üç dilde k, kâf-ı Fârsî Farsça ve Türkçe kelimelerde g ve kâf-ı Türkî sadece Türkçe kelimelerde ñ sesini verir.²⁸

b. Kâf-ı Arabîk, Farsçaya mahsus olan kâf-ı Fârsî g ve Türkçeye mahsus olan kâf-ı Türkî y, v, ñ sesi verir.²⁹

c. Kâf-ı Arabîk, kâf-ı Fârsî g ve kâf-ı Türkî (sağır kâf, nazal nûn) n, (bazen de) ğ, y, v sesi verir.³⁰

d. Kâf: Sağır öndamaksıl kapantılı k değerindedir. Gef: Seslek öndamaksıl kapantılı (ve iki vokal arasında aralıklı) g, ğ değerindedir. Nef (sağır nun): Seslek genzel aralıklı ng değe-rindedir. Şimdi ñ gibi okunmaktadır.³¹

e. Arapça kâf k, Farsça gef g ve sağır nun ñ sesi verir.³²

Yine üçlü tasniften bahseden, ancak tasniflere özel bir ad vermeyen çalışmalar da var-dır. Bunların görüşü ise şu şekildedir:

²⁸ Ömer Sıdkî, *Ḳavâ'id-i Lisân-ı 'Osmanî, Birinci Kitap: Sarf*, 6, 9.

²⁹ Mehmed Abdülkadir, *Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî*, 4.

³⁰ Başaran - Göktaş, *Osmanlı Türkçesi (Gramer-Metin)*, 11, 13. Kitabın gözden geçirilmiş ikinci basımında bu ifade yerine "kef harfi bazı kelimelerde ğ, y, v sesleriyle okunur" denilerek daha önce kâf-ı Türkî'ye atfe-dilen sesler diğerinde genel bir ifade ile değiştirilmiştir. bk. Orhan Başaran - Mehmet Göktaş, *Osmanlı Türkçesi (Gramer-Metin)* (Erzurum: Erzurum Kültür Eğitim Kitap Kırtasiye, 2016), 7.

³¹ Ahmet Cevat Emre, *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakül-tesi Yayını, 1947), 9.

³² Barker, *A Reading Book of the Turkish Language with a Grammar and Vocabulary*, 1.

a. ñ ünsüzü: Kök ve tabanlarda ve sonda kâf (ك) ile ve üç noktalı kâf ile yazılır; k ünsüzü: Başta, içte, sonda kâf (ك) ile yazılır; g ünsüzü: Başta, içte, sonda kâf (ك) ile yazılır.³³

b. (k sesi veren kâf'tan başka) g ünsüzü Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kelimele-
rin ön, iç ve son seslerinde g ünsüzü için genellikle kâf (ك) harfi kullanılmıştır. ñ ünsüzü bu
dönem metinlerinde çoğunlukla kâf harfi (ك) ile bazen de kâf üzerinde üç nokta (ك) şeklindeki
harf ile karşılanmıştır.³⁴

Üç çeşit kâf'tan bahseden bu kaynaklarda; kâf-ı Arabî'nin her üç dilde de ince k sesi
verdiği; kâf-ı Fârsî'nin Arapçada olmadığı, Türkçe ve Farsça kelimelerde g sesi verdiği ve kâf-
ı Türkî'nin ise -ki buna sağır kâf, sağır nun veya nazal nunu adlandırması da yapılmıştır, yalnız
Türkçe kelimelerde ñ sesi verebildiği gibi y, v, ğ sesleri de verdiğiine dair açıklamalar yapılmış-
tır. Buraya kadar verilen bilgileri bir tablo ile özetleyelim:

Tablo 2: Üç Çeşit Kâf'tan Bahseden Kaynaklar

Ömer Sıdkî	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Türkî (n)
Ahmet Cevat Emre	Kâf (k); Gef (g); Nef/Sağır nun (n)
William Barker	Kâf (k); Gef (g); Sağır nun (n)
Mehmed Abdülkadir	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Türkî (y, v, n)
Orhan Başaran ve Mehmet Gökteş	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Türkî (sağır kâf, nazal nun) (ğ, y, v, n) (1. Basım)

2.2. Kâf'ın Dörtlülük Tasnifi: Çeşitleri ve Seslendirmeleri

Dört çeşit kâf harfinden bahseden kaynakların 3 çeşit kâf'tan bahsedenlerden farkı
genelde dördüncü kâf olarak kâf-ı yâ'î den bahsetmeleridir. Ancak her dört kâf'ın adlandırması
da kendi aralarında farklılık gösterebilmektedir. Şimdi 4 çeşit kâf'tan bahseden kaynakların
tasniflerine yer verelim:

- Kâf-ı Arabî k, kâf-ı Fârsî g, kâf-ı nûnî ñ ve kâf-ı yâ'î y sesi verir.³⁵
- Kâf-ı Arabî k, kâf-ı Fârsî g, kâf-ı nûnî ñ ve kâf-ı yâ'î (veya) vâvî y, ğ, v sesi verir.³⁶
- Kâf-ı Arabî k, kâf-ı Fârsî g, kâf-ı Türkî ñ ve kâf-ı yâ'î y sesi verir.³⁷

³³ Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, *Eski Anadolu Türkçesi* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), 89-90.

³⁴ Muhammet Yelten, *Eski Anadolu Türkçesi ve Örnek Metinler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fa-
kültesi Yayınları, 2009), 59.

³⁵ Ahmet Cevat Emre, *Lisân-ı 'Osmanî Şarf ve Na'iv*, 8; Ahmet Cevat Emre, *Türkçe Şarf ve Na'iv Eski Lisân-ı
'Osmanî Şarf ve Na'iv*, haz. Gülden Sağol v.dğr. (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004), 6-7; Şeyh Vasfî,
Mufaşşal Yeni Şarf-ı 'Osmanî, 2-3; Mithat Sadullah, *Türkçe Yeni Şarf ve Na'iv*, 5; Faruk K. Timurtaş, *Tarihî
Türkiye Türkçesi Araştırmaları I*, 92-93. Ayrıca bk. Faruk K. Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları
III Osmanlı Türkçesine Giriş, Eski Yazı ve İmlâ, Arapça, Farsça Eski Anadolu Türkçesi* (İstanbul: Alfa
Basım Yayım Dağıtım, 2009), 28-29 (Timurtaş dört ayrı kâf'tan bahsederken üç çeşit kâf'tan bahseden
kaynaklara da atıfta bulunarak kâf-ı nûnî ile kâf-ı yâ'î adlandırmalarına kâf-ı Türkî denildiğini ifade etmiş-
tir.); Komisyon, *Mufaşşal Yeni Şarf-ı 'Osmanî*, 2-3; Mefail Hızlı, *Osmanlıca Metinler* (Bursa: Esra Fakülte
Kitabevi, 1997), III (Mefail Hızlı çalışmasında kâf-ı yâ'î ile kâf-ı nûnî'ye kâf-ı Türkî de denildiğini söylemiş-
tir. Buna göre onun tasnifi dörtten üçe düşmektedir.); Ak ve Başar, *Osmanlı Türkçesi Gramer Tarihî Me-
tinler Belgeler*, 5-6.

³⁶ Muhammed Ali Ensârî, *Osmanlıca İmlâ Müfredâtı*, 18-19.

³⁷ Tahir Kenan, *Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî*, 22.

206 | Reyhan Keleş. Osmanlı Türkçesinde Kâf Harfi Tasnif ve Seslendirme Meselesi

d. Kâf-1 Arabî (kâf), k; gâf-1 Fârsî (gef) g, Sağır kâf (nef) ñ ve kâf-1 Türkî (yef) y sesi verebildiği gibi v, ğ sesi de verir.³⁸

e. Kâf-1 Arâbî k, kâf-1 Fârsî g, Sağır kâf ñ ve kâf-1 yâî y sesi verir.³⁹

f. Kâf-1 Arabî k, gâf-1 Fârsî g, Sağır kâf (sağır nun, kâf-1 nûnî) ñ ve kâf-1 Türkî g, ğ sesi verir.⁴⁰

g. (İnce okunan) kâf-1 Arâbî k; (kalın okunan) kâf-1 Fârsî g; (kelimenin ortasında) Sağır kâf, (kelimenin sonunda) kâf-1 hitâb ñ ve (esasen kâf-1 Fârsî olmakla birlikte sonradan Osmanlı fasihlerinin y gibi telaffuz ettikleri) kâf-1 yâî y sesi verir.

h. Kâf veya kâf olarak telaffuz edilebilen kâf-1 Arabî; gef veya gâf olarak telaffuz edilebilen kâf-1 Fârsî; nef olarak telaffuz edilen ng veya nazal ñ sesi veren Sağır kâf; yalnız Türkçe kelimelerde bulunan ve İngilizcedeki y ünsüzü gibi telaffuz edilen yef.⁴¹

1. ك: Kâf-1 rıhve (örnek; اوكونمك: övünmek); ك: kâf-1 mehmûse (örnek; كوسمك: küsmek); ك: kâf-1 mechûre (örnek; كل: gül); ك: kâf-1 nûniyye (örnek; كوكل: gönül).⁴²

Bu özel adlandırmalardan başka bazı kaynaklarda dörtlü tasnif yer almasına rağmen bu tasniflerden bazılarının özel adları belirtilirken bazıları sadece çıkardıkları ses ile anılmışlardır. Şimdi bu tasniflere yer verelim:

a. Arapçadan gelen k sesi; Arapçada olmayıp Farsçada bulunan ve Türkçede de kullanılan g sesi; Sağır kâf (sağır nun, nef) ñ sesi⁴³; g ile k'nin iki vokal arasında yumuşamasından meydana gelen y sesi (bazen ğ okunur; son zamanlarda v sesi de okutur).⁴⁴ Bu tasnifte sadece Sağır kâf adlandırmasına yer verilmiş, diğerlerinde özel adlar yerine kâf harfinin çıkardığı sesler üzerinde durulmuştur.

b. (ك): kâf; (ك): g, kâf-1 Fârsî, yumuşak k; (ك): n-y; (ك): ğ, y.⁴⁵ Bu tasnife göre kâf-1 Arabî denilen kâf k sesi, kâf-1 Fârsî denilen kâf g sesi vermektedir. Diğer iki kâf ise n-y ve ğ, y sesi vermektedir.

c. Kâf-1 Arâbî k sesi, kâf-1 Fârsî g sesi, Sağır kâf ñ sesi verirken bir de y gibi telaffuz edilen kâf harfi vardır.⁴⁶ Görüldüğü gibi her üç ses için özel bir adlandırma yapılırken son çeşide özel bir isim verilmemiştir.

d. (ك) harfi Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerde k; Türkçe kelimelerde ñ; Türkçe ve Farsça kelimelerde g; Türkçe ve Farsça kelimelerde ğ sesi verir.⁴⁷ Bu tasnifte hiçbir özel adlandırmaya gidilmemiş, kâf harfinin okuttuğu sesler üzerinde dörtlü bir tasnif yapılmıştır.

e. Sert okunan normal k; Farsçadan gelen ve yumuşak okunan g; Türkçe asıllı olup genizden okunan ve kâf-1 nûn denilen ñ ve Türkçe asıllı olup kâf-1 yâ da denilen y. Bu harflere

³⁸ Mahmud Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, 16; Enver Galip Ceylan, *Kendi Kendine Kırk Derste Osmanlı Türkçesi* (İstanbul: Sözlük Neşriyat, 2002), 28, 29.

³⁹ Mihrî, *Muṭavvel Şarf-ı Osmânî*, 14-15; İsmail Hakkı Aksoyok, *Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2011), 54.

⁴⁰ Tuncer Gülensoy, *Eski Yazı Osmanlıca Dersleri I* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994), 18-9.

⁴¹ Hagopian, *Ottoman - Turkish Conversation - Grammar*, 17-18.

⁴² Abdurrahman Fevzi, *Miḳyâsü'l-lisân Kıştâsü'l-beyân* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1299), 13. Rıhve: yumuşak tonlu harf; mehmûse: ötümsüz ünsüz; mehcûre: ötümlü ünsüz. bk. Necdet Çağlı, "Kur'an Tüm Fesâhat İhlâllerine Kapalı Mıdır?", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 18* (2002), 177.

⁴³ Ergin, *Osmanlıca Dersleri*, 8.

⁴⁴ Muharrem Ergin, *Osmanlıca Dersleri I Giriş ve Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1958), 38-39, 77-78.

⁴⁵ Ali Kemâl Belviranlı, *Osmanlıca Rehberi*, 5, 76.

⁴⁶ Şemseddin Sâmî, *Nev Uşûl Şarf-ı Türkî*, 5-6.

⁴⁷ Mertol Tulum, *Osmanlı Türkçesine Giriş-I*, ed. Mustafa Koç ve Mehmet Mahir Tulum (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014), 152.

Reyhan Keleş. Kaaf Letter in Ottoman Turkish: Classification and Articulation ... | 207

sırasıyla kâf, gef, naf (kâf-ı nûn) ve yaf (kâf-ı yâ) da denmiştir.⁴⁸ Görüldüğü gibi çalışmada iki kâf için özel bir ad verilmezken diğerleri için kâf-ı nûn ve kâf-ı yâ tabirleri kullanılmıştır.

Tablo 3: Dört Çeşit Kâf'tan Bahseden Kaynaklar:

Ahmet Cevat Emre Şeyh Vasfî Mithat Sadullah Faruk K. Timurtaş <i>Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî</i> Mefail Hızlı Mahmut Ak, Fahameddin Başar	Kâf-ı Arâbî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Nûnî (n); Kâf-ı Yâî (y)
Tahir Kenan	Kâf-ı Arâbî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Türkî (n); Kâf-ı Yâî (y)
Mahmud Yazır Enver Galip Ceylan	Kâf-ı Arabî (k); Gâf-ı Fârsî (g); Sağır Kâf (n); Kâf-ı Türkî (y, v, ğ)
Tuncer Gülensoy	Kâf-ı Arabî (k); Gâf-ı Fârsî (g); Sağır Kâf (n); Kâf-ı Türkî (g, ğ)
Mihri İsmail Hakkı Aksoyak	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Sağır Kâf (n); Kâf-ı Yâî (y)
Mehmed Rifat	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); (o.) Sağır Kâf (s.) Kâf-ı Hitâb (n); Kâf-ı Yâî (y)
Abdurrahman Fevzi	Kâf-ı Rihve; Kâf-ı Mehmûse; Kâf-ı Mechûre; Kâf-ı Nûniyye
Şemseddin Sâmî	Kâf-ı Arâbî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Sağır Kâf (n); (y)
Hovhannes Hagopian	Kâf-ı Arâbî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Sağır Kâf (n); (yef)
Ali Kemal Belviranlı	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); (n-y); (ğ, y)
Mertol Tulum	(ك) k; (ك) n; (ك) g; (ك) ğ
Osman Şerifoğlu Ebubekir Subaşı	Kâf; Gef; Kâf-ı Nûn (naf); Kâf-ı Yâ (yaf)
Muhammed Ali Ensârî	Kâf-ı Arâbî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Nûnî (n); Kâf-ı Yâî (veya) Vâvî (y, ğ, v)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere dört çeşit kâf'tan bahseden araştırmacıların çoğu bu tasnifi kâf-ı Arabî (k), kâf-ı Fârsî (g), kâf-ı nûnî (n), kâf-ı yâî (y) şeklinde yapmıştır.

Bu araştırmacıların kâf tasnifleri incelendiğinde benzer noktalar olduğu gibi birbirine ters düşen ifadeler de olmuştur. Çalışmaların ortak yönleri kâf'ın dört çeşit olduğu ve kâf-ı Arabî'nin k, kâf-ı Fârsî'nin de g sesi okuttuğudur.

Bu tasnifler içerisinde kâf-ı Türkî ve kâf-ı yâî adlandırmaları oldukça karışmıştır. Bazı araştırmacılar kâf-ı Türkî'nin n sesi verdiğini; bazıları da y, v, ğ hatta g sesi verdiğini söylemiştir. Bazıları kâf-ı Türkî terkiplerini hiç kullanmadan sağır kâf, nazal nûnu veya kâf-ı nûniyye terkiplerini kullanarak n sesini ifade etmişler; kâf-ı yâî tamlamasıyla da y sesini ifade etmişlerdir. Yine bazı araştırmacılar kâf-ı Arabî ve kâf-ı Fârsî adlandırması yaparken son iki tasnif için herhangi bir özel ada gitmeden

⁴⁸ Osman Şerifoğlu, *Tatbikatlı Osmanlıca İmlâ Rehberi* (İstanbul: Ümit Yayınları, 1996), 8, 35; Subaşı, *Osmanlı Türkçesine Giriş Nesih Yazısı İle*, 14, 17, 32, 35.

208 | Reyhan Keleş. Osmanlı Türkçesinde Kâf Harfi Tasnif ve Seslendirme Meselesi

yef, nef tabirlerine yer verirken, bazıları da ilk iki tasnife özel bir ad vermeden kâf, gef dedikten sonra son iki tasnif için kâf-ı nûn, kâf-ı yâ tabirlerini kullanmışlardır.

2.3. Kâf'ın Beşli Tasnifi: Çeşitleri ve Seslendirmeleri

Osmanlı Türkçesinde beş çeşit kâf'tan bahseden araştırmacıların tasnifleri şu şekildedir:

a. Kâf-ı Arabiyye k sesi; kâf-ı Fârisiyye g sesi; nef veya sağır kâf ñ sesi; kâf-ı yâî y sesi; kâf-ı vâvî v sesi verir.⁴⁹

b. Kâf-ı Arabî (کاتب: kâtip, کتاب: kitap, کنایه: kinaye gibi); kâf-ı Fârsî (آگاه: âgâh, گوهر: gevher, گل: gül gibi); kâf-ı izâfet (سنگ: senin, صوگ: son, دکر: deniz gibi); kâf-ı yâî-i Türkî (دکل: değil, بکک: beylik gibi); kâf-ı vâvî-i Türkî (اوکونمک: övünmek, دوکونمک: dövünmek, گوکرجین: güvercin gibi).⁵⁰

c. Kâf-ı Arabî (کمیک: kemik, اکمک: ekmek, کاتب: kâtip gibi); kâf-ı Fârsî (گورگو: görgü, گل: gül, گوهر: gevher gibi); ñ gibi okunan kâf-ı nûnî (yahut izâfet, sağır kâf) (دکر: deniz, سنک: senin, صوگ: son gibi); y gibi okunan kâf-ı yâî (دکرمی: değirmi, بکک: beylik, دکل: değil gibi); v gibi okunan kâf-ı vâvî (اوکونمک: övünmek gibi).⁵¹

d. Kâf-ı Arabî (کاتب: kâtip, کار: kâr, کوتوک: kütük gibi); kâf-ı Fârsî (گنچ: genç, گفته: güfte, گزیده: güzîde gibi); kâf-ı nûnî (اکلامق: anlamak, دکر: deniz, صوگ: son gibi); kâf-ı yâî (بک: bey, ایکنه: iğne, دکنک: değnek gibi); kâf-ı vâvî (گوکرجین: güvercin, گوکی: güvey gibi).⁵²

e. Kâf-ı Arabî k sesi; kâf-ı Fârsî g sesi; sağır nûn ñ sesi; kâf-ı yâî y, ğ sesleri; kâf-ı vâvî v sesi verir.⁵³

f. Kâf-ı Arabî (kâf) k sesi; kâf-ı Fârsî (gef) g sesi; kâf-ı nûnî (kâf-ı Türkî, sağır kâf, nazal ne) ñ sesi; kâf-ı yâî y, ğ sesleri; kâf-ı vâvî v sesi verir.⁵⁴

g. Kâf-ı Arabî, ince k sesi; kâf-ı Fârsî g sesi; kâf-ı Türkî ñ sesi; kâf-ı yâî y, ğ sesi; kâf-ı vâvî v sesi verir.⁵⁵

h. Kâf-ı Arabî k; kâf-ı Fârsî g; kâf-ı Türkî (nazal ne, kâf-ı nûnî veya sağır kâf) n; kâf-ı yâî y, ğ; kâf-ı vâvî v sesi verir.⁵⁶

Beşli tasnifte bulunan ve her biri özel bir adla ifade edilen bu çalışmalardan başka yine beşli tasnife yer vermelerine rağmen çıkardıkları sesle anılarak özel ada yer verilmeyen tasnifler de vardır. Bunlar:

a. Kâf-ı Arabî (کاتب: kâtip, کفر: küfür, کافی: kâfi gibi); kâf-ı Fârsî (گنچک: gençlik, گوندوز: gündüz gibi); nun gibi telaffuz olunan sağır kâf (اکلامق: anlamak, اگلی: anlı gibi); ya gibi telaffuz olunan kâf'lar (ایکنه: iğne, دکنک: değnek, اکه: ege gibi); vav gibi telaffuz olunan kâf'lar (اوکونمک: övünmek)

⁴⁹ Bedros Zeki Garabedyan, *Nazarî ve Amelî İlaveli Sarf-ı Osmânî* (İstanbul: Artin Asodoryan Şirket-i Müret-tibiyye Matbaası, 1316), 54-56.

⁵⁰ Faik Reşat, *Ta'lim-i Kitâbet İmlâ ve Çalaâtât* (İstanbul: Kasbar Matbaası, 1308), 4. Faik Reşat bu çalışmasında kâf-ı izâfet'ten bahsederken "Sağır kef demeye tercih ettik"; "kâf-ı yâî-i Türkî ve kâf-ı vâvî-i Türkî yerine sadece kâf-ı yâî, kâf-ı vâvî demek dahi kifayet eder" demiştir.

⁵¹ Râşid, *Külliyât-ı Kāvâ'id-i Lisân-ı Osmâniyye*, 4-5.

⁵² Abdullah Âtîf ve Mesud Remzi, *Mükemmel Kāvâ'id-i Osmâniyye* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1328), 6-7.

⁵³ Jean Deny, *Türk Dil Bilgisi*, çev. Ali Ulvi Elöve [Jean Deny'nin 1921 Basım Türk Dil Grameri (Osmanlı Lehçesi) adlı eserini temel alarak günümüz Türkçesine uyarlayan Ahmet Benzer] (İstanbul: Kbalcı Yayınları, 2012), 17.

⁵⁴ Kurt, *Osmanlıca Dersleri 1*, 40-41.

⁵⁵ Süleyman Nuri Yağcı, "Osmanlı Türkçesi Alfabeti", ed. Mehmet Şamil Baş (İstanbul: Okur Akademi, 2017), 37-40.

⁵⁶ Öztürk, *Osmanlı Türkçesi*, 19-20.

övünmek, دوكونمك: dövmek, كوكنمك: güvenmek gibi).⁵⁷ Görüldüğü üzere çalışmada v ve y sesleri veren kâf harfi için özel bir adlandırmada bulunulmamıştır.

b. Arabî kâf k sesi; Fârsî gef g sesi; nun'a benzer ses veren kâf (nef) ñ sesi; ye'ye benzer ses veren kâf y sesi; vav'a benzer ses veren kâf v sesi verir.⁵⁸

c. k sesi veren kâf dışında Türkçeye mahsus kâf-ı nûn, nazal nûn ya da sağır kâf olarak isimlendirilen kâf ñ sesi; kâf-ı yâi ya da kâf-ı Türkî denilen kâf y, ğ sesi vermektedir. Bunların dışında Türkçedeki ince g sesi kâf ile (كن: gelin, كوئش: güneş gibi); Türkçe kelimelerdeki bazı v'ler yanında ince sesli var ise bunlar da kâf ile (كوكرجين: güvercin, كوكد: gövde gibi) yazılır.⁵⁹

d. Osmanlı alfabesinde yer alan kâf k, g, ğ, v, ye ve ñ sesleri okutur.⁶⁰

Tablo 4: Beş Çeşit Kâftan Bahseden Kaynaklar:

Bedros Zeki Garabedian	Kâf-ı Arabiyye (k); Kâf-ı Fârsiyye (g); Kâf-ı Yâi (y); Kâf-ı Vâvî (v); Sağır Kâf (nef) (n)
Abdullah Âtîf ve Mesud Remzi	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Yâi (y); Kâf-ı Vâvî (v); Kâf-ı Nûnî (n)
Râşid	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Yâi (y); Kâf-ı Vâvî (v); Kâf-ı Nûnî (izafet, sağır kâf) (n)
Jean Deny	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Yâi (y, ğ); Kâf-ı Vâvî (v); Sağır Nûn (n)
Yılmaz Kurt	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Yâi (y); Kâf-ı Vâvî (v); Kâf-ı Nûnî (kâf-ı Türkî, sağır kâf, nazal n) (n)
Mehmet Şamil Baş	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Yâi (y, ğ); Kâf-ı Vâvî (v); Kâf-ı Türkî (n)
Ali Öztürk	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Yâi (y, ğ); Kâf-ı Vâvî (v); Kâf-ı Türkî (nazal n, kâf-ı nûnî, sağır kâf) (n)
Faik Reşat	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Kâf-ı Vâvî-i Türkî (v); Kâf-ı Yâi-i Türkî (y, ğ); Kâf-ı İzâfet (n)
Ali Nazîmâ	Kâf-ı Arabî (k); Kâf-ı Fârsî (g); Ya gibi telaffuz olunan kâf'lar (y); Vav gibi telaffuz olunan kâf'lar (v); Sağır Kâf (n)
Mehmet Eminoğlu	Arabî kâf (k); Fârsî gef (g); Ye'ye benzer ses veren kâf (y); Vav'a benzer ses veren kâf (v); Nun'a benzer ses veren kâf (nef) (n)
Orhan Sakin	(k); (g); (ğ); (v, y); (n)

Kaynaklar k sesi veren kâf-ı Arabî ve g sesi veren kâf-ı Fârsî tasnifinde ortaklardır. Yine çoğu kaynağa göre y sesi veren kâf için kâf-ı yâi ve v sesi veren kâf için de kâf-ı vâvî tabirleri kullanılmıştır. Burada bazı araştırmacılar y ve v sesleri için özel bir adlandırmaya gitmezken y sesi veren, v sesi veren kâf'lar şeklinde bir değerlendirmede bulunmuşlardır. Beş çeşit kâftan ñ sesi için yapılan adlandırmalar hemen her araştırmacıya göre değişmiştir. Bazıları bu harfe sağır kâf, kâf-ı nûn, sağır nûn, kâf-ı Türkî, kâf-ı izâfet gibi tek bir isim verirken, bazıları bu adlandırmalardan birkaçını aynı anda kullanmışlardır.

⁵⁷ Ali Nazîmâ, *Lisân-ı Ŗşmânî*, 4; Ali Nazîmâ, *Lisân-ı Ŗşmânî İkinci Senesi Şarf ve Naḥiv Kısmı*, 12-13.

⁵⁸ Mehmet Eminoğlu, *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 28.

⁵⁹ Külekçi, *Osmanlı Türkçesi Kolay Okuma Yazma Öğretimi*, 44-6.

⁶⁰ Orhan Sakin, *Osmanlı Türkçesi Rehberi Başlangıç ve İleri Seviye* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013), 51-54.

3. Kâf'ın Tasnifi ve Seslendirilmesiyle İlgili Problemlerin Değerlendirilmesi ve Yeni Bir Tasnif Denemesi

3.1. Kâf'ın Tasnifi ve Seslendirilmesiyle İlgili Problemlerin Değerlendirilmesi

Kâf harfi ile ilgili tasnifler dikkate alındığında temel sıkıntının kâf-ı Türkî adlandırılmasında olduğu açıktır. Hemen bütün kaynaklar kâf-ı Arabî'nin k sesine ve kâf-ı Fârsî'nin g sesine karşılık geldiği hususunda hemfikirdir. Kâf harfinin k ve g sesi verebilmesi için ince sesli harflerden oluşan bir kelimedede geçmesi gerekmektedir (كَمِيك: kemik; كُونَش: güneş gibi).

Tartışılması ve üzerinde durulması gereken harf kâf-ı Türkî veya kâf-ı yâî, kâf-ı vâvî, nazal nûnu, sağır kâf, sağır nun, kâf-ı izâfet gibi adlandırmaların yapıldığı n, y, v, ğ sesi veren harftir. Hiçbir ayrıma gitmeden şunu söylemek mümkündür ki kâf harfine atfedilen bu sesler sadece Türkçe kelimelere mahsustur. Bu seslerin şimdiye kadar yapılan kâf-ı Arabî, kâf-ı Fârsî, kâf-ı Türkî, kâf-ı yâî, kâf-ı vâvî vs. gibi kâf tasniflerinden hangisine gireceği hususunda daha sağlıklı bilgi vermesi açısından harfler üzerinde ayrı ayrı durmak yerinde olacaktır:

N sesi veren kâf kelime başlarında asla bulunmaz. Kelime ortasında veya sonunda gelir. Kelimenin kökünde olduğu gibi eklerinde de yer alabilmektedir. Nazal nûnu da denilen bu harf Anadolu halk ağızlarında genizden getirilerek söylendiği için bu adı almıştır. Genizden söylenen ve ng gibi bir sesin çıkarıldığı bu harfin telaffuzu, yöre insanları için zor olmasa gerektir. Genizsiz n, küçük dilin geniz yolunu açması ve havanın burundan salınmasıyla nitelik kazanmıştır. Art ve ön damakta olmak üzere iki boğumlanma noktası vardır. Anlamak, bunalmak, son gibi kalın ünlülerde ses art damakta boğumlanırken, inlemek, bin, ön, deniz gibi ince ünlülerde ses ön damakta boğumlanmaktadır.⁶¹ Ancak zamanla genizden çıkarılan bu ses İstanbul Türkçesinde kaybolmuş, yerini diş sesi olan normal n'ye bırakmış ve zorluk da burada ortaya çıkmıştır. Çözüm için bazı kaynaklar kâf harfinin üzerine üç nokta koymayı deneseler de bu durum yaygınlaşmamıştır. Kelime kökünde yer alıp zamanla dişî n'ye dönüşen ve hâliyle okuyucuda bir zorluk oluşturan bu harfle ilgili sıkıntı kelime ekinde yoktur. Zira ñ sesi veren kâf şu üç durumda muhakkak kullanılmak zorundadır. Bunlar: 2. tekil (كَلَمَك: kalemin) ve 2. çoğul (كَلَمَكُن: kaleminiz) iyelik eklerinde; 2. tekil (بَيْلَدِك: bildin) ve 2. çoğul (بَيْلَدِكُن: bildiniz) fiil çekim eklerinde; tamlama ve ilgi (بَاشَمَك تَاجِي: başımın tacı) eklerinde.

Y ve ğ sesi veren kâf Türkçeye mahsustur. Türkçe kelimelerde geçen bazı ince g'ler yumuşak y şekline girmiştir.⁶² Bugün bazı kelimelerde y, bazı kelimelerde ğ şeklinde yazılıp telaffuz edilen kâf harfinin dayandığı ses aslında g sesidir. Örneğin اَكْر kelimesinin eskiden okunuşu *eger*, bugün yazıda kullanılışı *eğer*, telaffuzda ise *eyer*'dir. بَك kelimesi eskiden *beg* şeklinde yazılıp telaffuz edilirken, bugün hem yazıda hem söyleyişte *bey* şekline dönüşmüştür. اَكْرَم kelimesi eskiden *degirmen* diye ifade edilirken şimdi *değirmen* şeklinde yazılmakta *deyirmen* diye telaffuz edilmektedir.⁶³ Eski Türkçede birinci hecede veya tek heceli kelimelerin sonunda bulunan g'ler eski Türkçeden sonra da bazı şivelerde muhafaza edilmiştir. Fakat bu g'lerde zamanla bir yumuşama olmuştur. Bugün Batı Türkçesine bakıldığında hece sonunda g sesi ile karşılaşmamaktadır. Bu g'ler zamanla Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinde yerini yazıda ve telaffuzda duruma göre yumuşak g'ye (ğ) veya y'ye bırakmıştır. Batı Türkçesinde g'lerin ne zaman ğ (y) sesine dönüştüğü hususu kesin olarak tayin edilememektedir. Ancak bugün bazı ağızlarda g'lerin muhafaza edilmesi bu değişikliğin oldukça yakın zamanda vuku bulmuş olabileceğini düşündürmektedir.⁶⁴

V sesi veren kâf da sadece Türkçeye mahsustur. Kâf harfiyle yazılan bu harfin dayandığı ses yumuşak y'de olduğu gibi g'dir. Aslında bu g'ler doğrudan doğruya v'ye dönüşmemiştir. Önce yumuşayıp ğ (y) hâline gelmiş, sonra v sesine dönüşmüştür. Hâliyle bu değişiklik çok yeni bir hadisedir. Ağızlarda böyle bir değişiklik söz konusu değilken bu değişikliği İstanbul

⁶¹ Mertol Tulum, *Osmanlı Türkçesine Giriş*, ed. Abdülkadir Gürer (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011), 117.
⁶² Timurtaş, *1 Osmanlı Türkçesine Giriş*, 93.
⁶³ Tulum, *Osmanlı Türkçesine Giriş*, 119.
⁶⁴ Ergin, *Osmanlıca Dersleri 1 Giriş ve Türk Dil Bilgisi*, 75.

Türkçesi yapmıştır. Sebep olarak da yuvarlaklaşma gösterilmiştir. Yuvarlak vokaller bazı kelimelerde dudak ve diş-dudak konsanantları meydana gelmesine sebep olmuştur. Örneğin *اوگمك* (ögmek) kelimesi önce *öğmek*; sonra da *övmek* şekline dönüşmüştür. Yine *كوجرجين* (gügercin) kelimesi, önce *güğercin*; şimdilerde ise *güvercin* şeklinde telaffuz edilip yazılmaktadır.⁶⁵

3.2. Yeni Bir Tasnif Denemesi

Tüm bu araştırmalar neticesinde alfabe ve kâf harfi ile ilgili tartışmalara bizim teklifimiz şudur: Osmanlı Türkçesinde farklı dil ve lehçelerden unsurlar olmakla birlikte temelde Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç unsur bulunmaktadır. Bu dil yabancı bir dil değil, yazı dilinde Arap alfabesinin kullanıldığı Türkçedir. Osmanlı Türkçesi de temelde yabancı iki dilin (Arapça ve Farsça) etkisinde kaldığı için bu dillerin alfabeleri ile bu dillerde olmayan ve yalnız Türkçeye mahsus olan harflerden oluşmaktadır. Buna göre Osmanlı Türkçesi alfabesi Arap alfabesinden gelen 28 harf, Fars alfabesinden gelen 4 harf (پ، چ، ژ، گ) ve Türkçeye mahsus olan 1 harf (ك) ile toplam 33 harften müteşekkildir.

Kâf harfine gelince; Osmanlı Türkçesinin Arapça, Farsça ve Türkçe unsurlardan oluşan bir dil olduğu hemen tüm kaynakların ortak ifadesi iken bu cümleden hareketle 3 çeşit kâf'tan bahsetmenin uygun olacağı kanaatindeyiz. Bunlardan ilki Arapçadan gelen, Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerde geçen ve k sesi veren kâf-ı Arabî'dir. İkincisi sadece Türkçe kelimelerde geçen nazal nûnu, sağır kâf da denilen ve ñ sesi veren kâf-ı Türkî'dir. Üçüncüsü ise Farsçadan gelen, Türkçe ve Farsça kelimelere mahsus g sesi veren, aynı zamanda sadece Türkçe kelimelere mahsus ğ, y, v sesi veren kâf-ı Fârsî'dir. Araştırma dâhilinde incelediğimiz tüm kaynaklar⁶⁶ kâf-ı Fârsî için sadece g sesi verdiğine dair bilgi vermekle birlikte bizim teklifimiz burada değişmektedir. Biz g sesine ilaveten ğ, y, v sesi veren kâf'ın de aslının kâf-ı Fârsî olduğunu ifade ediyoruz. Zira ğ, y, v sesi veren kelimelerdeki telaffuz eskiden g idi. Bu üç harf temelde g sesine dayanmaktadır. Ancak zamanla İstanbul Türkçesinin de etkisiyle g sesi telaffuzda ve imlâda yerini bu üç harften birine bırakmıştır. Bu nedenle ğ, y, v seslerine sadece Türkçe kelimelerde geçiyor diye kâf-ı Türkî demek veya özelde kâf-ı yâî, kâf-ı vâvî gibi adlandırmalarda bulunmak zorlamadır.

Tablo 5: Kâf Harfinin Tasnifi ve Seslendirilmesi:

Kâf-ı Arabî	Kâf-ı Fârsî		Kâf-ı Türkî
ince k sesi	ince g sesi	(Aslı g) ğ, y, v	n sesi
Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerde	Farsça ve Türkçe kelimelerde	Türkçe kelimelerde	Türkçe kelimelerde

Burada üzerinde durulması gereken bir husus daha vardır. Gerek tarafımızca yapılan tasnifin gerekse şimdiki kadar yukarıda sunduğumuz onlarca tasniflerin kâf'ın seslendirme probleminde bir çözüm önerisi yoktur. Bu çalışmada öncelikle kâf'ın tasnifi meselesine bir katkı sunulmuştur, ancak bu tasnif, kâf'ın pratik metinlerde seslendirme probleminde bir cevap vermemektedir. Şimdi bu problem ve çözümünü üzerinde duralım:

⁶⁵ Ergin, *Osmanlıca Dersleri I Giriş ve Türk Dil Bilgisi*, 77.

⁶⁶ Yalnız Mehmed Rifat çalışmasında "y" gibi telaffuz edilen kâf'ın esasen kâf-ı Fârsî olduğunu söylemesine rağmen kendisinin buna kâf-ı yâî dediğini belirtmiştir. bk. Mehmed Rifat, *Hâce-i Lisân-ı 'Osmanî Muqadime-i Mühimme*, 10, 11; Mehmed Rifat, *Külliyât-ı Kavâ'id-i 'Osmaniyye*, 22.

3.3. Kâf Harfinin Okunuş Problemi

Kâf harfinin yer aldığı kelime veya cümlelerde nasıl okunacağı meselesi aslında bu işle uğraşan hemen her kesimin problemidir. Bu problemin çözümüne yönelik Osmanlıca gramer kitaplarında herhangi bir tartışma yer almamaktadır. Yalnız İngilizlere Türkçe öğretmek için V. H. Hagopian tarafından kaleme alınan *Ottoman - Turkish Conversation - Grammar* adlı eserde bu problemin zamanla pratik yapılarak öğrenileceği söylenmiştir.⁶⁷

Öncelikle bu problem Osmanlı Türkçesi ile meşgul olan uzman kişileri, Osmanlıca orta düzeyde bilen kesimi ve Osmanlıca yeni öğrenecekleri kapsamaktadır.

Kâf'ın seslendirme problemi uzmanlar için çok cüzî bir mesele olabilir. Ancak orta düzeyde bilen veya hiç bilmeyenler için ciddi bir problemdir.

Osmanlı Türkçesi sahasında otorite sahibi bir uzman, kâf harfinin seslendirmesiyle ilgili bir problemle karşılaşabilir. Örneğin bu kelime uzman kişinin hâkim olmadığı bir alanda olabilir veya kelimenin yazıldığı dönemin diline hâkim olunmayabilir. Kelime, Arapça veya Farsça dışında farklı dillere ait yabancı bir kelime ya da çok az kullanılan bir kelime de olabilir. Böyle bir kelime ile karşılaşıldığında kişi kendisi gibi başka bir uzmana danışabilmekte veya sahanın sözlükleri vasıtasıyla bu problemi çözme yoluna gidebilmektedir. Cüzî düzeyde de olsa karşılaşılan bu sorun çeşitli kişi ve eserlere başvurulmak üzere çözüme kavuşabilmektedir. Örneğin; کویدرکی kelimesinde yer alan kâflar g sesi ile okunduğunda anlamlı bir kelime vermektedir. “Çok yanar bir cins çıban, ateş çıbanı”⁶⁸ anlamına gelen bu kelime göydergi şeklinde telaffuz edilmektedir. Yine کولوك kelimesinde ilk kâf'a g, ikinci kâf'a k sesi verildiğinde, “eşek sürüsü”⁶⁹ manasına gülük şeklinde telaffuz edilen kelime ortaya çıkacaktır. Bugün çok kullanılmayan bu tarz kelimelerin telaffuzu hâliyle uzman kişiyi de zorlayabilmekte, ancak çeşitli sahalarda hazırlanmış sözlükler vasıtasıyla doğru okuyuşa ulaşılabilmektedir.

Orta düzeyde Osmanlıca bilen veya Osmanlıca yeni öğrenecekler için durum biraz daha ciddidir. Kâf harfinin seslendirilmesi ile ilgili bir problemle karşılaşıldığında şu tavsiyelerde bulunulabilir:

Her şeyden önce kâf harfi dâhil tüm seslerle ilgili gramatik kaideler bu dili yeni öğrenecekler için kaynaklarda anlatılmaktadır. Örneğin k sesi veren kâf harfinin ince telaffuz edilen bir harf olduğu, bu yüzden kalın ünlülü kelimelerde kullanılamayacağı, ñ sesi veren kâf harfi ile bir kelimenin asla başlamayacağı ve bu harfin yer aldığı kelimelerin semâî olduğu; yani duyularak ya da sözlük yardımıyla öğrenilebileceği, g sesi veren kâf harfinin ince ünlülü kelimelerde geçebileceği gibi. Bu kaideleri önceden öğrenen kişi, bu bilgilerle birlikte aslında anlamlı bir kelime okuyacağına da farkındadır. Bilinen tüm kaidelere rağmen okuyucu zorlandığı takdirde başlangıçta bu harfe farklı sesler vererek, deneme yanılma ile kelimenin doğru okunuşunu bulabilir. Örneğin کركچ kelimesinde yer alan ilk harfin kâf'ın sahip olduğu altı sestene hangisine karşılık geleceği ile ilgili okuyucu şunları düşünebilir: Her şeyden önce kâf harfi ile başlayan bir kelime Osmanlıca dilbilgisi kuralları gereği n, y, ğ, v sesleriyle başlayamaz. Geriye k ve g sesleri kalır. Burada ya *kerçek* ya da *gerçek* demesi gerekir ki başta da ifade ettiğimiz gibi okuyucu anlamlı bir kelime okuyacağına farkında olduğu için bu kelimeyi *kerçek* okumayacaktır. Sondaki kâf harfi ile ilgili olarak kâf'ın okuttuğu altı ses verildiğinde dahi sadece k sesinin anlamlı bir kelime oluşturduğunu görecektir.

Yine kâf harfinin yer aldığı kelime cümle içerisinde geçiyorsa siyak-sibak bağlantısından kelimenin doğru okunuşuna ulaşabilmektedir. Örneğin; هر کون کلینن بیره کل دوشرلر، هر کون کلینن بیکده بر کلینن بیره کل دوشرلر، هر کون کلینن بیره کل دوشرلر. *Binde bir gelinen yere gül döşerler, her gün gelinen yere kül dökerler* atasözünde گل kelimesi *kel* ve *gel* şeklinde de telaffuz edilebilmektedir. Bu durumda cümlenin genel anlamı da hesaba katılarak *gel döşerler* veya *kel döşerler* şeklindeki okuyuşların anlamı bozduğu ortaya çıkacak ve doğru okuyuşun *gül döşerler* olduğu görülecektir. Aynı şekilde کول kül

⁶⁷ Hagopian, *Ottoman - Turkish Conversation - Grammar*, 17-8.

⁶⁸ Şemseddin Sâmî, *Qâmûs-ı Türki* (İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317), 1219.

⁶⁹ Filiz Bingölçe, *(Tanıklarıyla) Osmanlı Argosu Sözlüğü* (Ankara: Alt-Üst Yayınları, 2011), 79.

kelimesi *göl* ve gülmek fiilinin kökü olan *gül* ile de okunabilmektedir. Ancak cümle bu iki okuyuşla söylendiğinde anlam tamamen bozulacağından okuyucu siyak-sibak dediğimiz cümle bütünlüğünden doğru okuyuşun *kül dökerler* olduğunu görecektir.

Bazen de gramer kitaplarında kâf harfinin üzerine konulan (üç nokta, keşide gibi) bir takım işaretlerle harfin hangi sese karşılık geldiği rahatlıkla görülebilmektedir. Zira kâf-ı Türkî dediğimiz kâf harfi üzerine üç nokta alarak (ك), kâf-ı Fârsî dediğimiz kâf harfi de üzerine keşide çizgisi çekilerek (ک) gösterilmektedir. Bu durumda kâf'ın hangi sese karşılık geleceği okuyucu tarafından rahatlıkla görülebilecektir. Örneğin; كركل kelimesinde yer alan kâf'lar bu kelime ile ilk defa karşılaşan kesimi bir hayli zorlayacaktır. Hâlbuki kelime كَرَكَل (gönül) şeklinde yazıldığında okuyucu baştaki sesi kâf-ı Fârsî dolayısıyla g ortadaki kâf'ı de kâf-ı Türkî dolayısıyla ñ sesiyle okuyacağını bilir. Ancak bu özel işaretler her Osmanlıca eserde yer almadığından zor bir kelime ile karşılaşıldığında yukarıdaki hususlar devreye girecektir.

Sonuç

Osmanlı Türkçesi gramer yazıcılığının başladığı ve artarak devam ettiği 19. yüzyılın ikinci yarısından bugüne değin kaynaklar kâf harfi özelinde incelendiğinde iki durumla karşılaşmıştır. Bunlardan birincisi kâf harfinin birden çok sese karşılık gelmesiyle Osmanlı Türkçesi alfabesindeki harf sayısı farklılıkları, ikincisi de farklı seslere karşılık gelen kâf harfinin çeşitleri yazılırken ortaya çıkan farklı adlandırmalardır. Yetmiş yakın gramer kitabının incelendiği bu çalışmada Osmanlı Türkçesi alfabesi ile ilgili 31, 32, 33, 34, 35, 36 ve 37 harf olmak üzere toplam 7 farklı sayıda alfabe harf sayısına yer verildiği görülmüştür. Yine bu eserlerden yola çıkarak gramer araştırmacılarının kâf harfini çeşitlendirirken 3, 4 ve 5 çeşit kâf harfinden bahsettikleri tespit edilmiştir. Nicelik bakımından buradaki farklı tasnifler bir yana aynı sese karşılık gelen harflerin farklı isimler alması dikkati celp etmektedir. Üç çeşit kâf'tan bahseden kaynaklar arasında bariz farklar yokken, dört ve beş çeşit kâf'tan bahseden kaynakların kendileri arasında adlandırmalar farklı olabildiği gibi, karşılıklı dört çeşit kâf ile beş çeşit kâf görüşleri arasında da ciddi farklar göze çarpmaktadır. Örneğin dört çeşit kâf sıralanırken bir araştırmacının kâf-ı Türkî ñ sesine karşılık gelir ifadesine diğer araştırmacı y, v, ğ sesi verir demiştir. Yine dört çeşit kâf'tan bahseden bir araştırmacıya göre kâf-ı Türkî y, v sesi, sağır kâf ñ sesi verirken, beş çeşit kâf'tan bahseden bir araştırmacıya göre de kâf-ı Türkî ñ sesi, kâf-ı yâî y sesi, kâf-ı vâvî v sesi vermektedir.

Kâf harfi ile ilgili tasnif ve adlandırmalar birbirinden farklı olabildiği gibi birbirine benzer ifadeler de söz konusudur. Özellikle günümüz gramer kitaplarında işlenen bu konu hangi kaynak esas alınarak hazırlandı ise o kaynağın bilgisiyle örtüşmektedir. İncelenen tüm kaynakların ortak ifadesi kâf-ı Arabî (k) ve kâf-ı Fârsî (g) adlandırmalarıdır. Kâf-ı Türkî ile ilgili verilen bilgilerle kâf harfinin y ve v seslerine karşılık gelmesiyle kalıplaşan kâf-ı yâî ve kâf-ı vâvî adlandırmaları ise değişebilmektedir.

Sonuç olarak her araştırmacının yorum, inceleme ve değerlendirmesine göre değişiklik gösteren ve gösterebilecek olan Osmanlı Türkçesi alfabesinin harf sayısı bu araştırma neticesinde elde edilen bulgular dikkate alındığında, Arapçadan gelen 28, Farsçadan gelen 4 ve Türkçeden gelen 1 harf ile toplan 33'tür ve bu alfabe kâf-ı Arabî (k), kâf-ı Fârsî (g, [ğ, y, v]), kâf-ı Türkî (n) olmak üzere 3 çeşit kâf'tan oluşmaktadır. Y, ğ, v seslerine sahip olan kâf, temelde g sesiyle telaffuz edilen, sonraları dönüşen kâf-ı Fârsî içerisinde yer almaktadır. Kâf'ın seslendirilmesiyle alakalı olarak ise yoğun bir şekilde metin okuyarak pratik kazanmak, kelimenin tek başına veya cümle içindeki anlamını göz önüne almak ve konuyla ilgili gramatik kaideleri hatırlama tutmak problemin çözümünde yardımcı olacaktır.

214 | Reyhan Keleş. Osmanlı Türkçesinde Kâf Harfi Tasnif ve Seslendirme Meselesi

Kaynakça

- Abdullah Âtîf - Mesud Remzi. *Mükemmel Kavâ'id-i 'Osmâniyye*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1328.
- Abdurrahman Fevzi. *Mikyâsü'l-lisân Kıstâsü'l-beyân*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1299.
- Ahmet Cevdet Paşa. *Medhal-i Kavâ'id*. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1286.
- Ahmet Cevdet Paşa. *Tertîb-i Cedîd-i Kavâ'id-i 'Osmâniyye*. İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası, 1304.
- Ahmet Cevdet Paşa - Fuat Paşa. *Kavâ'id-i 'Osmânî*. İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1307.
- Ak, Mahmut – Başar, Fahameddin. *Osmanlı Türkçesi Gramer Tarihî Metinler Belgeler*. 3. Basım. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2010.
- Aksoyak, İsmail Hakkı. *Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı*. 7. Basım. Ankara: Grafiker Yayınları, 2011.
- Akün, Ömer Faruk. "Deny, Jean". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9/159-161. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Ali Nazîmâ. *Lisân-ı 'Osmânî*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1302.
- Ali Nazîmâ. *Lisân-ı 'Osmânî İkinci Senesi Şarf ve Nahiv Kısmı*. İstanbul: Mertebîn-i Osmâniye Matbaası, 1328.
- Altun, Mustafa. "Alfabe Değişiminin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme", *Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan*. Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü (Aralık 2004), 57-63.
- Ata, Aysu. *Orhun Türkçesi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yay., 2018.
- Barker, William. *A Reading Book of the Turkish Language with a Grammar and Vocabulary*. London: James Madden [Pub.], 1854.
- Baş, Mehmet Şamil. *Osmanlı Türkçesi Okuma-Yazma Kılavuzu*. 2. Basım. İstanbul: Okurakademi Yayınları, 2017.
- Başaran, Orhan – Gökteş, Mehmet. *Osmanlı Türkçesi (Grammer-Metin)*. Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, 2013.
- Başaran, Orhan – Gökteş, Mehmet. *Osmanlı Türkçesi (Grammer-Metin)*. 2. Basım. Erzurum: Erzurum Kültür Eğitim Kitap Kurtasiye, 2016.
- Belviranlı, Ali Kemâl. *Osmanlıca Rehberi*. Konya: Nedve Yayınları, ts.
- Bilgegil, Mehmet Kaya. *Türkçe Dil Bilgisi*. 3. Basım. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2009.
- Bingölçe, Filiz. *(Tanıklarıyla) Osmanlı Argosu Sözlüğü*. Ankara: Alt-Üst Yayınları, 2011.
- Candemir, Murat – Günalan, Rıfat. *Osmanlı Türkçesi (Yeni Metod)*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012.
- Ceylan, Enver Galip. *Kendi Kendine Kirk Derste Osmanlı Türkçesi*. İstanbul: Sözler Neşriyat, 2002.
- Çağıl, Necdet. "Kur'an Tüm Fesâhat İhlâllerine Kapalı Mıdır?". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2002), 173-201.
- Demirci, Ümit Özgür. "Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze)", *Türk Yurdu Dergisi* 287 (2011), 225-229.
- Deny, Jean. *Türk Dil Bilgisi*. çev. Ali Ulvi Elöve. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012.
- Develi, Hayati. *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I-II*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2010.
- Eminoğlu, Mehmet. *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş*. 10. Basım. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Emre, Ahmet Cevat. *Lisân-ı 'Osmânî Şarf ve Nahiv*. Kısım 3. İstanbul: Matbaa-i Orhâniyye, 1332.
- Emre, Ahmet Cevat. *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1947.
- Emre, Ahmet Cevat. *Türkçe Şarf ve Nahiv Eski Lisân-ı 'Osmânî Şarf ve Nahiv*. haz. Gülден Sağol v.dğr. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Ensârî, Muhammed Ali. *Osmanlıca İmlâ Müfredâtı*. 5. Basım. İstanbul: Hayrât Neşriyat, 2009.
- Ergin, Muharrem. *Osmanlıca Dersleri I Giriş ve Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1958.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dili Dersleri I*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 1976.
- Ergin, Muharrem. *Osmanlıca Dersleri*. 25. Basım. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2002.

- Faik Reşat. *Ta'lim-i Kitâbet İmlâ ve Gâlaâtât*. İstanbul: Kasbar Matbaası, 1308.
- Fazlı Necib. *Nev Uşûl Şarf-ı Osmânî İkinci Kısım*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1310.
- Garabedyan, Bedros Zeki. *Nazarî ve Amelî İlâveli Sarf-ı Osmânî*. 2. Basım. İstanbul: Artin Asodoryan Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, 1316.
- Gülensoy, Tuncer. *Eski Yazı Osmanlıca Dersleri I*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994.
- Gülsevin, Gürer – Boz, Erdoğan. *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2004.
- Hagopian, Hovhannes. *Ottoman - Turkish Conversation – Grammar*. Heidelberg: Julius Groos [Pub.], 1907.
- Halit Ziya. *Ķavâ'id-i Lisân-ı Türkî*. İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1302.
- Hızlı, Mefail. *Osmanlıca Metinler*. Bursa: Esra Fakülte Kitabevi, 1997.
- Kara, Ömer. *Tecvid Kur'ân Okuma Kâideleri*. 2. Basım. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.
- Komisyon. *Mufaşşal Yeni Şarf-ı Osmânî*. İstanbul: Karabet Matbaası, 1318.
- Korkmaz, Zeynep. "Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* 535 (Temmuz 1996), 3-18.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. 4. Basım. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.
- Kurt, Yılmaz. *Osmanlıca Dersleri I*. 18. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Külekcî, Numan. *Osmanlı Türkçesi Kolay Okuma Yazma Öğretimi*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2009.
- Mehmed Abdülkadir. *Ķavâ'id-i Lisân-ı Türkî*. İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan, 1323.
- Mehmed Rifat. *Külliyât-ı Ķavâ'id-i 'Osmâniyye*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1303.
- Mehmed Rifat. *Ķâce-i Lisân-ı 'Osmânî MuĶaddime-i Mühimme*. İstanbul: Kasbar Matbaası, 1311.
- Mehmed Rifat. *Şarf-ı Türkî*. Selanik: Osmanlı Asır Matbaası, 1317.
- Mihri. *MuĶavvel Şarf-ı 'Osmânî*. İstanbul: Matbaa-i Nişân Berberyan, 1304.
- Mithat Sadullah. *Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, 1339.
- Mithat Sadullah. *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv*. İstanbul: Orhâniyye Matbaası, 1341.
- Necib Âsım. *Yeni Tertibde Muhtasar Osmanlı Sarf-i*. İstanbul: Karabet Matbaası, 1306.
- Ömer Sıdkî. *Ķavâ'id-i Lisân-ı Osmânî, Birinci Kitap: Sarf*. İstanbul: 1315.
- Özçam, Çimen. "Türkiye Türkçesi ile İlgili Gramer Çalışmaları -Bibliyografya Denemesi-". *Türk Dünyası Araştırmaları* 110 (Ekim 1997), 121-163.
- Özkan, Mustafa. *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. 3. Basım. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2009.
- Özkan, Mustafa – Tören, Hatice. *Osmanlı Türkçesi I*. 5. Basım. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2013.
- Öztürk, Ali. *Osmanlı Türkçesi*. Ankara: Bilay Yayınları, 2019.
- Râşid. *Külliyât-ı Ķavâ'id-i Lisân-ı 'Osmâniyye*. İstanbul: 1317.
- Sakin, Orhan. *Osmanlı Türkçesi Rehberi Başlangıç ve İleri Seviye*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.
- Salih İhsan. *Osmanlı Lisânı*. İstanbul: Artin Asodoryan Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, 1312.
- Selim Sabit. *Şarf-ı 'Osmânî*. İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1298.
- Subaşı, Ebubekir. *Osmanlı Türkçesine Giriş Nesih Yazısı İle*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016.
- Süleyman Hüsnü Paşa. *İlm-i Şarf-ı Türkî*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1297.
- Şemseddin Sâmi. *Nev Uşûl Şarf-ı Türkî*. İstanbul: Artin Asodoryan Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, 1308.
- Şemseddin Sâmi. *Ķâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317.
- Şerifoğlu, Osman. *Tatbikatlı Osmanlıca İmlâ Rehberi*. İstanbul: Ümit Yayınları, 1996.
- Şeyh Vasfî. *Mufaşşal Yeni Şarf-ı 'Osmânî*. İstanbul: Karabet Matbaası, 1317.
- Şimşir, Bilâl Niyazi. *Türk Yazı Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.
- Tahir Kenan. *Ķavâ'id-i Lisân-ı Türkî*. İstanbul: Vilâyet Matbaası, 1309.
- Timurtaş, F. Kadri. *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları I Osmanlı Türkçesine Giriş, Eski Yazı, Gramer, Aruz, Metinler*. 28. Basım. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2008.

216 | Reyhan Keleş. Osmanlı Türkçesinde Kâf Harfi Tasnif ve Seslendirme Meselesi

- Timurtaş, F. Kadri. *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III Osmanlı Türkçesine Giriş, Eski Yazı ve İmlâ, Arapça, Farsça Eski Anadolu Türkçesi*. 12. Basım. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2009.
- Tulum, Mertol. *Osmanlı Türkçesine Giriş*. ed. Abdülkadir Gürer. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Tulum, Mertol. *Osmanlı Türkçesine Giriş-I*. ed. Mustafa Koç - Mehmet Mahir Tulum. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Yağcı, Süleyman Nuri. "Osmanlı Türkçesi Alfabeti". ed. Mehmet Şamil Baş. 2. Basım. İstanbul: Okur Akademi, 2017.
- Yazır, Mahmud. *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1942.
- Yelten, Muhammet. *Eski Anadolu Türkçesi ve Örnek Metinler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2009.